

Povratni glagoli u govoru Gornjeg Desinca i u njemačkom jeziku

Miletić, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:466502>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Odsjek za germanistiku

Nastavnički smjer

POVRATNI GLAGOLI U GOVORU GORNJEG DESINCA I U NJEMAČKOM JEZIKU

DIPLOMSKI RAD

18 ECTS-bodova

Petra Miletić

Zagreb, 2023.

Mentori: doc. dr. sc. Marija Malnar Jurišić

izv. prof. dr. sc. Kristian Novak

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Metodologija terenskog istraživanja	4
3. Gornji Desinec	6
3.1. Povijest i demografija Gornjeg Desinca.....	6
3.2. Dijalektalna pripadnost i obilježja govora Gornjeg Desinca.....	7
4. Pristup povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku	10
4.1. Refleksivizacija u hrvatskom i njemačkom jeziku	13
4.2. Kontrastivna analiza povratne zamjenice i povratnih glagola u hrvatskom i njemačkom jeziku.....	17
4.3. Pravi povratni glagoli	22
4.4. Nepravi povratni glagoli.....	23
4.5. Uzajamno povratni glagoli	28
4.6. Podjela povratnih glagola prema Buschi i Helbigu.....	30
4.7. Podjela povratnih glagola prema Belaju.....	41
4.8. Povratni glagoli u kajkavskom narječju	43
5. Rezultati terenskog istraživanja	44
5.1. Rezultati ciljanog upitnika.....	44
5.2. Rezultati spontanog govora.....	52
5.3. Analiza rezultata.....	54
5.3.1. Analiza povratnih glagola iz ciljanog upitnika.....	54
5.3.2. Analiza ostalih povratnih glagola	61
6. Zaključak.....	67
7. Popis literature	69
8. Sažetak	72
9. Prilozi.....	74

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavi se povratnim glagolima u jednom mjesnom govoru kajkavskog narječja hrvatskog jezika i u njemačkom jeziku. Mjesni je kajkavski govor u radu govor Gornjeg Desinca, sela blizu Jastrebarskog. U radu će se objasniti pristup povratnim glagolima u hrvatskim i njemačkim gramatikama. Predstaviti će se pristup povratnim glagolima prema Marinčić (2008, 2012). Iako se takav pristup razlikuje od pristupa povratnim glagolima u hrvatskoj gramatičarskoj tradiciji, on je odabran za ovaj rad jer je usklađen s pristupom povratnim glagolima u njemačkom jeziku i odgovara novijim promišljanjima o povratnim glagolima (usp. Belaj 2001). Predstaviti će se jedan pristup povratnim glagolima u njemačkom jeziku (usp. Buscha, Helbig 2018) i jedan noviji pristup u hrvatskom jeziku (usp. Belaj 2001). Na temelju provedenog terenskog istraživanja dat će se pregled povratnih glagola u hrvatskom standardnom jeziku, u govoru Gornjeg Desinca i u njemačkom jeziku. Pri obradi rezultata terenskog istraživanja obratit će se pozornost na generacijske razlike među ispitanicima.

Mediopasiv ili medij bio je u praindoeuropskom jeziku stanje suprotno aktivu i služio je za izricanje radnje kojoj se vršitelj ne može ili ne želi izreći. U indoeuropskim jezicima iz tog su se oblika razvili oblici različita značenja. Ta su značenja povratnost (refleksivnost) (*perem se*), radnje koja se vrši u korist vršitelja ili za njega (*perem si ruke*), recipročnosti (*rukujemo se*), pasiva (*biva slavljem*) i bezličnosti (*to se ne radi*). Kod nekih glagola značenje mediopasiva nije se razlikovalo od značenja aktiva, a kod nekih glagola mediopasivni oblici imali su aktivno značenje (deponentni glagoli) (Marković 2018: 206).

U slavenskim jezicima postoji mnogo konstrukcija koje sadržavaju oblik *se* (Oraić Rabušić 2017: 175). Oraić Rabušić (2017: 179) dijeli konstrukcije sa *se* u hrvatskom jeziku u dvije skupine: konstrukcije s povratnim glagolima te konstrukcije s prijelaznim i neprijelaznim glagolima.

1. konstrukcije s povratnim glagolima
 - a) konstrukcije povratne radnje;
 - b) konstrukcije uzajamno povratne radnje;

- c) konstrukcije s neodređenim objektom;
 - d) konstrukcije neuzročne radnje;
 - e) pasivne konstrukcije s neuzročnim povratnim glagolima;
2. konstrukcije s prijelaznim i neprijelaznim glagolima
- a) pasivne konstrukcije;
 - a₁) medijalne konstrukcije;
 - b) obezličene konstrukcije;
 - c) neprototipne obezličene konstrukcije;
 - c₁) neprototipne obezličene konstrukcije voljne radnje;
 - c₂) neprototipne obezličene konstrukcije nevoljne radnje/stanja

Iz ove podjele vidljivo je da konstrukcije sa *se* mogu izražavati različita značenja, primjerice povratnost, pasiv i obezličena (impersonalnost). U ovom diplomskom radu govorit će se samo o konstrukcijama sa *se* koje su povratni glagoli i neće se spominjati pasivne i obezličene konstrukcije sa *se*. Prije objašnjavanja povratnosti potrebno je ukratko se osvrnuti na kategoriju glagolske prijelaznosti, odnosno rekcije.

Prijelaznost je osobina glagola prema kojemu radnja koja se izriče glagolom prelazi na objekt, stvara ga, vrši se na njemu ili ga obuhvaća (Barić i dr. 2005: 230). Objekt glagola u akuzativu bez prijedloga naziva se izravni (direktni) objekt, a glagoli koji otvaraju mjesto takvom objektu zovu se prijelazni (tranzitivni) glagoli. Objekt glagola u genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu naziva se neizravni (indirektni) objekt, a glagoli koji regiraju takav objekt su neprijelazni (intranaktivni) glagoli (Barić i dr. 2005: 431). Neprijelazni glagoli također otvaraju mjesto prijedložnom objektu, uključujući objekt u akuzativu s prijedlogom (Barić i dr. 2005: 432). Prema prijelaznosti glagolske radnje glagoli se tradicionalno u hrvatskim gramatikama dijele na prijelazne, neprijelazne i povratne glagole (usp. Barić i dr. 2005: 230).

Povratnost kao kategorija složeno je i otvoreno područje (Marinčić 2012: 46). Ona je otvorena i plodna kategorija s mnogo različitih potkategorija i primjera koje one obuhvaćaju (Belaj 2001: 1). Povratno stanje ili refleksiv glagolsko je stanje u kojem su vršitelj i trpitelj radnje isti, odnosno subjekt i objekt rečenice imaju isti referent, koreferentni su. U hrvatskom jeziku refleksiv se uspostavlja povratnom (refleksivnom) zamjenicom.

hvaliti – hvaliti se, razvesti – razvesti se (Marković 2018: 206)

Povratna zamjenica u hrvatskom jeziku glasi *se/sebe* i podrijetlom je refleks praslavenske klitičke povratne zamjenice **sę* u akuzativu jednine (Oraić Rabušić 2015: 98; prema Matasović 2011: 6). U njemačkom jeziku povratna zamjenica glasi *sich* i prema Dudenovu rječniku potječe od srednjevisokonjemačkog *sich* i starovisokonjemačkog *sih* (URL 1). Belaj (2001: 3) objašnjava da je *se* iz dijakronijske perspektive sigurno povratna zamjenica i da je današnja funkcija čestice podrijetlom od povratne zamjenice, no za analizu povratnih glagola važna je današnja sinkronijska perspektiva, po kojoj *se* većinom ima i čestičnu i zamjениčku funkciju. “U hrvatskom jeziku povratna zamjenica ima jednaki oblik za sva lica i broj, što nije slučaj u svakome indoeuropskom jeziku” (Oraić Rabušić 2015: 98). Ona pripada riječima koje mogu stajati umjesto imenice i posebna je vrsta osobne zamjenice. Povratna zamjenica u njemačkom jeziku ima vlastiti oblik samo za 3. lice.

Sie schminkt sich. – Ona **se** šminka.

Die Gäste verabschiedeten sich. – Gosti su **se** oprostili.

Za 1. i 2. lice upotrebljavaju se odgovarajući oblici osobne zamjenice.

Ich langweile mich. – Dosađujem **se**.

Damit schadest du dir nur. – Time **si** samo štetiš.

Wir haben uns sehr über die Geschenke gefreut. – Jako smo **se** veselili poklonima.

Ihr werdet euch wundern. – Čudit ćete **se**.

Zamjenica *se* naziva povratnom jer se povratno vraća na neki rečenični član, u pravilu na subjekt.

Ich wasche mich. – Perem **se**.

Du putzt dir die Zähne. – Pereš (si) zube.

Er rasiert sich. – On **se** brije.

Povratna zamjenica označava istu osobu ili stvar koja se imenuje subjektom, stoga se slaže sa subjektom u licu i broju. Padež ovisi o glagolu, odnosno prijedlogu uz koji stoji povratna zamjenica.

<i>Ich habe mich verletzt.</i> – Ozlijedio sam se.	akuzativ
<i>Ich kann mir allein helfen.</i> – Mogu si sam pomoći.	dativ
<i>Du denkst nur an dich.</i> – Misliš samo na sebe.	padež (akuzativ) s prijedlogom (Hoberg, Hoberg 1997: 233)

Sintaksa je područje koje je u dijalektologiji manje istraženo od fonologije i morfologije, a u kajkavskom narječju postoji mnogo sintaktičkih pojava koje se ne javljaju u ostalim hrvatskim narječjima. Jedan neistražen dio kajkavske sintakse predstavljaju povratni glagoli. Naime u kajkavskom su narječju povratni neki glagoli koji u hrvatskom standardnom jeziku i u drugim narječjima hrvatskog jezika nisu povratni. Za kajkavsko je narječje tipična i češća upotreba povratne zamjenice u dativu nego u standardnom jeziku i drugim hrvatskim govorima. Ta osobina povezuje kajkavsko narječje s njemačkim jezikom. Osim toga primijetilo se kako se o plješivičkoprigrorskim govorima kajkavskog narječja malo pisalo, a u ovom radu prikazat će se jedan govor plješivičkoprigrorskog dijalekta.

2. Metodologija terenskog istraživanja

Za izradu ovog diplomskog rada provedeno je terensko istraživanje. Istraživanje je provedeno u Gornjem Desincu i Zagrebu u prosincu 2022. i siječnju 2023. godine. U istraživanju je sudjelovalo pet ispitanika: A. V. (r. 2000. g.), D. M. (r. 1946. g.), S. Š. (r. 1942. g.), L. M. (r. 2001. g.) i I. M. (r. 1948. g.), od toga četiri ženske osobe i jedna muška osoba. Dvije su ispitanice mlađe životne dobi (u ranim dvadesetim godinama), a tri ispitanika starije životne dobi (imaju između 74 i 80 godina). Takva dobna struktura ispitanika odabrana je kako bi se istražilo postoje li razlike u upotrebi povratnih glagola kod mlađih i starijih govornika. Svi su ispitanici izvorni govornici govora Gornjeg Desinca i odrasli su u Gornjem Desincu. Jedna je starija ispitanica 30

godina živjela i radila u Njemačkoj, a trenutno živi između Zagreba i Prhoća (blizu Jastrebarskog). Dvije su mlađe ispitanice studentice, a tri starija ispitanika nisu išla u srednju školu ili na fakultet.

Terensko istraživanje sastojalo se od dva dijela. Prvi dio istraživanja bio je ciljani upitnik koji je uključivao 33 slike (v. Prilozi). U ciljanom upitniku ispitanicima su pokazivane slike i ispitanici su trebali reći što osobe na tim slikama rade. Slike su prikazivale osobe koje izvode radnje koje se mogu izreći povratnim glagolima. Izabran je korpus koji uključuje glagole koji su povratni u hrvatskom standardnom jeziku i u kajkavskom narječju (npr. *probuditi se*), uzajamno povratni glagoli (npr. *rukovati se*), glagoli koji u standardnom jeziku mogu i ne moraju biti povratni (npr. *klizati (se)*), glagoli kod kojih u kajkavskom narječju često dolazi povratna zamjenica u dativu (*vezati (si) cipele*) te glagoli koji su povratni samo u kajkavskom narječju (npr. *plakati (se)*). Drugi dio istraživanja činio je spontani govor ispitanika. U tom dijelu ispitanici su trebali opisati svoju jutarnju rutinu. Za spontani govor odabran je opis jutarnje rutine zato što se pokazalo da su glagoli kojima se izriču aktivnosti vezane uz jutarnju rutinu često povratni (npr. *tuširati se, češljati se, umivati se*). Tijekom terenskog istraživanja vladala je opuštena atmosfera. Ispitanicima je ponekad trebala pomoć kako bi naveli traženi glagol, primjerice kod glagola *ustati* često su govorili *probuditi se*. U takvim slučajevima autorica je ispitanicima navela traženi povratni glagol u infinitivu bez povratne zamjenice ili je izvela radnju koju izriče traženi povratni glagol (tako je autorica kod glagola *sjesti* sjela na stolac).

Promatralo se hoće li ispitanici u svojim navodima upotrijebiti povratni glagol i ako su ga upotrijebili, u kojem je obliku povratna zamjenica. Posebno su zanimljivi bili primjeri u kojima su ispitanici mogli upotrijebiti povratnu zamjenicu u dativu (npr. *prati (si) zube, napraviti (si) krevet, slomiti (si) nogu*) i glagoli koji u hrvatskom standardnom jeziku nisu povratni, ali u istraženoj mjesnoj govornosti jesu (npr. *plakati (se), učiti (se), ustati (se)*). Odgovori ispitanika dobiveni u terenskom istraživanju transkribirani su i uspoređivat će se s njihovim ekvivalentima u njemačkom standardnom jeziku.

3. Gornji Desinec

3.1. Povijest i demografija Gornjeg Desinca

Lokacija Gornjeg Desinca (Wikipedia, URL 5)

Gornji Desinec naselje je koje se nalazi u Zagrebačkoj županiji u neposrednoj blizini Jastrebarskog, na pola puta između Zagreba i Karlovca. Državna cesta prema Karlovcu dijeli Donji Desinec s lijeve strane i Gornji Desinec s desne strane. Pokraj Gornjeg Desinca nalazi se Prhoć. U historiografskim radovima pronaći ćemo informaciju o usmenoj predaji prema kojoj je kroz Desinec prolazila rimska cesta (Kišan 2022: 7). 1334. godine spominje se kapela sv. Ivana u Gourieni (Desincu) (Kišan 2022: 11). 1466. godine knez Martin Frankopan pisanom je poveljom podijelio stanovnicima Desinca posebna prava i slobode (Vuković Cena 2015: 9), čime su nastali temelji za općinsko uređenje u Desincu. Iz te godine potječe i grb Desinca (Kišan 2022: 11). Od 1466. do 1942. godine postojala je Općina Desinec (Vuković Cena 2015: 13).

1857. godine Gornji Desinec imao je 170 stanovnika. Do 1890. godine broj stanovnika je rastao. Između 1890. i 1900. godine broj stanovnika pao je s 272 na 254. 1910. godine u Gornjem Desincu bilo je 287 stanovnika, a 1921. broj stanovnika smanjio se na 275. 1931. godine Gornji Desinec imao je 319 stanovnika i broj stanovnika kontinuirano raste. Tako je 1991. godine bilo 516 stanovnika (Vuković Cena 2015: 18). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku 2001.

godine bilo je 552 stanovnika (URL 2). 2011. godine zabilježen je najveći broj stanovnika prema dostupnim podacima. Tada je u Gornjem Desinecu živio 651 stanovnik (URL 3). Prema popisu stanovništva iz 2021. godine zabilježen je pad broja stanovnika i Gornji Desinec ima 600 stanovnika (URL 4). Žitelji Gornjeg Desinca iseljavali su u Sjedinjene Američke Države krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća u Njemačku. Tijekom Domovinskog rata (1991. – 1995.) u Gornji Desinec dolazili su iseljenici iz Bosne i Hercegovine (Kišan 2022: 83). Stanovnici Gornjeg Desinca najčešće se bave poljoprivredom i obradom vinograda prema Plešivičkom i Okičkom gorju (Kišan 2022: 7).

3.2. Dijalektalna pripadnost i obilježja govora Gornjeg Desinca

Mjesni govor Gornjeg Desinca prema Lončariću (1982: 244) pripada skupini plješivičkoprigorskih govora kajkavskog narječja. Po akcentuaciji pripada zagorsko-plješivičkom dijalektu, a po vokalizmu plješivičkoprigorskom dijalektu. U podjeli koja zajedno obuhvaća akcentuaciju i vokalizam dijalekt govora Gornjeg Desinca je „plješivičkoprigorski (I, ě ≠ / ѣ = ѣ / → x)¹“ (Lončarić 1982: 244). U zagorsko-plješivičkom dijalektu čuvaju se polazni akut i cirkumfleks (˘, ˆ) (Lončarić 1982: 244), a u plješivičkoprigorskom dijalektu refleks jata razlikuje se od refleksa poluglasa, što ga izdvaja od ostale skupine kajkavskih dijalekata. S obzirom na akcentuaciju ovaj govor ubrajamo u prvu Ivšićevu skupinu. Ivšićevu prvu skupinu karakterizira čuvanje nepromijenjenog kajkavskog cirkumfleksa (posêkel, mêso) (Lončarić 1982: 240) i čuvanje osnovne kajkavske akcentuacije (Celinić, Lončarić 2010: 84). U nekim plješivičkoprigorskim govorima stražnji nazal *ɔ* i slogotvorno *ʃ* izjednačili su se i dali refleks *u* (u Prodin Dolu), a u nekim su se *ɔ* i *ʃ* izjednačili u refleks koji je različit od *o* i *u* (u Domagoviću) (Lončarić 1982: 243).

Brozović (1996: s. v. *narječja hrvatskog jezika*) u Hrvatskom leksikonu svrstava govor Gornjeg Desinca u prigerski dijalekt, a Celinić i Lončarić (2010: 84) navode da ga tako svrstava i Belić. Prigerskim dijalektom govori se na području Plješivičkog prigorja i on je izdvojeni južni dio zagorsko-međimurskog dijalekta s kojim se podudara u akcentuaciji (uglavnom čuva osnovnu

¹ Rimski broj *I* u zagradi označava Ivšićevu skupinu (Lončarić 1982: 244).

kajkavsku akcentuaciju), ali ga od njega razlikuje vokalizam. U prigerskom dijalektu praslavenski glasovi *q* i *l* dali su *u*, a šva se reflektiralo u *a* ili je ostalo nepromijenjeno. Razvoj jata u zatvoreno *e* odgovara većini kajkavskih govora, jedino se na južnom dijelu, gdje dolazi do miješanja s čakavskim govorima, javljaju ikavizmi. Praslavenske suglasničke skupine **tj* i **dj* dale su *ć* i *j*. Skupovi **stj* i **skj* dali su *ś*, a skupovi **zdj* i **zgj* *ź* (Celinić, Lončarić 2010: 84).

U govoru Gornjeg Desinca jat se dosljedno odrazio kao *e* (*bel* – bijel, *deca* – djeca, *deda* – djed). Iako se poluglas u obližnjim govorima redovito odražava kao *a* (npr. u Domagoviću i Petrovini) (usp. Galić, Lisac 2017: 141), u Gornjem Desincu uz refleks *a* (*došal* – došao) mogu se češće čuti primjeri s refleksom *e* (*deska* – daska, *palec* – palac, *Desinec*). Prednji nazal *e* odrazio se u *e* (*devet*, *jezik*, *ječmen* – ječam). Stražnji nazal *q* odrazio se u *u* (*bum* – budem, *put*, *ruka*), kao i slogotvorno *l* (*dug*, *jabuka*, *sunce*, *suza*). Sonant *v* obezvučuje se na kraju riječi (*kruf* – kruh, *krof* – krov, *domof* – doma). Općeslavensko **d* reflektiralo se u *j* (*meja* – međa, *žejen* – žedan, *mlaji* – mlađi) (usp. Galić, Lisac 2017: 136). Skupina **st* dala je *šč* (*dvorišće* – dvorište, *ščap* – štap), a skupina **zd* dala je *žž* (*rožže* – suhe mladice trsa). Skupine **stj* i **zdj* očuvane su (*rastje* – hrašće, *Sredopostje* – Sredoposno proštenje², *grojzdje* – grožđe). Fonem *h* ispada na početku riječi (*iža* – kuća, *rast* – hrast), na sredini riječi može ispasti ili se zamijeniti sa *v* (*vrñe* – vrhnje, *buva* – buha), a na kraju riječi zamjenjuje se fonemima *j*, *v* (koji na kraju riječi i pred bezvučnim šumnicima prelaze u *f*) ili *k* (*orej* – orah, *kruf* – kruh, *siromak* – siromah). Slična je situacija potvrđena u govorima Petrovine i Domagovića (usp. Galić, Lisac 2017: 136). Završno *l* se čuva neovisno o tome radi li se o dijelu gramatičkoga ili leksičkoga morfema (*pital* – pitao, *rekal* – rekao, *stol*, *vol*, *selski* – seoski). U prezentu glagola *moći* provodi se rotacizam (*more* – može, *nemrem* – ne mogu). U skupini *vs* ispada fonem *v* (*se* – sve, *sega* – svega, *sikaj* – svašta). Fonem *v* također se reducira u suglasničkim skupinama (psl. **tvьrdь*³ > *trd* – tvrd (URL 6), psl. **vьdova* (URL 7) + *ica* (URL 8) > *dovica* – udovica, psl. **volsь* > *lasi* – kosa (od *vlasi*) (URL 9), psl. **vьtorь* > *torek* – utorak (URL 10)). U glagolima koji su izvedeni od *iti* pojavljuju se suglasničke skupine *jt* i *jd* (*najti* – naći, 3. l. jd. prez. *dojde* – dođe) (usp. Galić, Lisac 2017: 137). U govoru se čuva suglasnička skupina *čr*, a u mnogim primjerima provodi se i hrvatsko punoglasje (*črv* – crv, *čerešnja* – trešnja, *čereva* – crijeva). Početne se suglasničke skupine pojednostavljaju (*ruška* – kruška, *šenica* – pšenica) (usp.

² Jedna je od posebnosti Desinca Sredoposno proštenje. To je proštenje u sredini korizmenog vremena i slavi se na četvrtu korizmenu nedjelju.

³ Polazni oblici koji slijede navode se prema Hrvatskom jezičnom portalu.

Galić, Lisac 2017: 138). U govoru je prisutna disimilacija fonema *t* (*na kla* – na tlo, *kjedan* – tjedan). Naglasni je sustav tronaglasni s trima starim naglascima: kratkim, dugosilaznim (cirkumfleksom) i dugouzlaznim naglaskom (akutom) (˘, ˆ, ˜). Naglasne su duljine pokraćene (usp. Galić, Lisac 2017: 138).

Imenice muškog roda imaju kratku množinu (*kralji* – kraljevi, *noži* – noževi, *voli* – volovi, *kotli* – kotlovi, *sini* – sinovi). Od padežnih oblika svojom se zanimljivošću ističu instrumental jednine i genitiv množine. U instrumentalu jednine prevladava nastavak *-u* u svima trima rodovima (*kralju* – kraljem, *nožu* – nožem, *vuku* – vukom, *kravu* – kravom, *drvu* – drvom, *vinu* – vinom). U genitivu množine najčešći je nastavak *-i* kod imenica muškog i srednjeg roda (*vugarki* – krastavaca, *drvi* – *drva*). Imenice ženskog roda mogu imati nastavak *-i* ili *-Ø* (*cigli* – cigla, *krav* – krava). Kod imenica muškog roda rijetko se može čuti nastavak *-of* (*oko doktorof* – oko doktora). Slavonizam gotovo i nije prisutan (*Kupili smo nož.*), a ako se pojavljuje, pojavljuje se vrlo rijetko i sporadično (*Jesi zel poklona?* – Jesi li uzeo poklon?). U množini se najčešće javlja sinkretizam dativa i lokativa (DL *svinjam*, I *svinjami* – DLI *svinjama*). Zamjeničke su riječi *Kaj?* (Što?) za neživo i *Doj?* (Tko?) za živo. U G jd. izvedenica od zamjenice *kaj* dolazi dočetak *-česa* (*nečesa* – nečega, *sičesa* – svačega). Kod glagola se čuva razlika između supina i infinitiva (*idem spat/nemrem spati* – idem spavati/ne mogu spavati) (usp. Galić, Lisac 2017: 140). U 3. licu množine prezenta često se provodi ujednačavanje ulaskom tematskog samoglasnika iz ostalih lica prezenta (*govoriju* – govore, *bereju* – beru, *nosiju* – nose, *pečeju* – peku). Za izricanje budućnosti koristi se futur tipa *budem gledao*. Pritom svršeni prezent glagola biti može biti u potpunom obliku (*Budeš kupila kruh?* – Hoćeš li kupiti kruh?) ili u stegnutom obliku (*Tata bu išal v Jasku.* – Tata će ići u Jasku., *Sad bum vam nekaj po istini povedal.* – Sada ću vam ispričati nešto po istini.). U kondicionalu prvom oblik glagola *biti* isti je u svim licima jednine i množine (*Ja bi tel imati čuda penez.* – Ja bih htio imati mnogo novaca., *Mi bi ti se rekli kad bi znali.* – Mi bismo ti sve rekli kada bismo znali.). Instrumental sredstva obično dolazi uz prijedlog (*Kopaju zemlju z lopatu.* – Kopaju zemlju lopatom.) (usp. Galić, Lisac 2017: 140). Od posuđenica u govoru Gornjeg Desinca prisutni su germanizmi i austrijacizmi (*cajt* – vrijeme, *firunga* – zavjesa, *fruštik* – doručak, *germa* – kvasac, *rafnjek* – dimnjak), a nešto su slabije zastupljeni hungarizmi (*betežen* – bolestan) (usp. Galić, Lisac 2017: 141).

4. Pristup povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku

Terminologija koja se odnosi na vezu između povratne zamjenice i glagola nije jedinstvena. U literaturi se između ostalih spominju termini kao *echte und unechte reflexive Verben*⁴, *reflexiv und partimreflexiv*⁵, *obligatorisch reflexive und fakultativ reflexive Verben*⁶, *povratni ili reflektivni glagoli*⁷, *pravi i nepravi povratni*⁸, *primarnopovratni, sekundarnopovratni i tercijarnopovratni glagoli*⁹ i *povratni glagoli*¹⁰ (Marinčić 2012: 47). Tradicionalne hrvatske i njemačke gramatike povratnoj zamjenici daju jako malo prostora. Većina se gramatika u svojim definicijama ograničava samo na odnos prema subjektu u čisto semantičkom pogledu. Jezikoslovna istraživanja pokazala su da se moraju jasno razlikovati povratna zamjenica kao predikatna zamjenica i povratna zamjenica kao zamjenica identiteta. Predikatna zamjenica ne ostvaruje svoj semantički doprinos rečenici, a zamjenica identiteta ostvaruje vlastiti semantički doprinos rečenici (Marinčić 2008: 79). Belaj (2001: 7) također razlikuje gramatičku i semantičku prijelaznost. Tvrdi da su semantički kriteriji za definiranje prijelaznosti povratnih glagola posve irelevantni i da je prijelaznost isključivo gramatička kategorija. “Sintaktički je kriterij, dakle, osnova za kategorizaciju i klasifikaciju prijelaznih glagola, dok se semantičkim kriterijima primjeri unutar kategorije mogu jedino nijansirati, a nikako isključivati” (Belaj 2001: 8).

⁴ Usp. Günther Drosdowski u. a. 1984. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, 4, völlig neu bearb. und erw. Auflage. Mannheim – Wien – Zürich., str. 108 i 110.; hrv. pravi i nepravi povratni glagoli. U nastavku rada prvo će se navesti njemački termini, dati njihov prijevod na hrvatski jezik ili ekvivalent u hrvatskom jeziku, a u daljnjoj analizi rabiće se hrvatski termini gdje je to potrebno.

⁵ Usp. Stötzl, Georg. 1970. *Ausdruckseite und Inhaltsseite der Sprache. Methodenkritische Studien am Beispiel der deutschen Reflexivverben. Linguistische Reihe.* Band 3, hrsg. von K. Baumgärtner, P. v. Polenz und H. Steger. München: Hueber Verlag., str. 165-166.; hrv. povratni i povremeno povratni glagoli

⁶ Usp. Bierwisch, Manfred. 1965. *Grammatik des deutschen Verbs. Studia Grammatica II.* 2. Auflage. Berlin: Akademie Verlag., str. 522.; hrv. obavezno povratni i fakultativno povratni glagoli

⁷ Usp. Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.* Treće, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska., str. 511.

⁸ Usp. Babić, Stjepan i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika.* Nacrti za gramatiku. Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Razred za filološke znanosti, 63. Zagreb: Nakladni zavod Globus., str. 675-677.; Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika.* Zagreb: Medicinska naklada., str. 163.; Barić, Eugenija i dr. 1991. *Hrvatska gramatika.* II. nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga., str. 231-232.

⁹ Usp. Belaj 2001: 3

¹⁰ Usp. Babić, Stjepan - Stjepko Težak. 1961. *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje.* 12. preuređeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga., str. 113.

Pravi i nepravi povratni glagoli različito se tumače u njemačkom i hrvatskom jeziku. Glagole kod kojih *sich* nije samostalan rečenični dio, nego sastavni dio predikata, tj. predikatna zamjenica (*sich freuen* – radovati se) njemačka gramatika smatra pravim povratnim glagolima, a hrvatska gramatika nepravim povratnim glagolima. Kod nepravih povratnih glagola situacija je obrnuta, odnosno kod nepravih povratnih glagola u njemačkom jeziku *sich* izražava istovjetnost agensa i pacijensa (*sich kämmen* – češljati se(be)) i predstavlja zamjenicu identiteta. Ako se povratnost promatra na semantičkoj razini, onda su pravi povratni glagoli u hrvatskom jeziku nepravi povratni glagoli u njemačkom jeziku zato što se samo kod tih glagola radnja povratno odnosi na subjekt, a sintaktički gledano povratna zamjenica je objekt (Marinčić 2012: 47). U hrvatskoj gramatici oni označavaju da se radnja vrši na vršitelju radnje, odnosno subjekt je ujedno objekt (Marinčić 2012: 48; usp. Barić i dr. 1997: 231).

U skladu s teorijom valentnosti povratni se glagoli dijele u dvije skupine, a kriterij je za podjelu povratnih glagola zamjenjivost povratne zamjenice. Ako je povratna zamjenica zamjenjiva, promatra se kao dopuna.

kleiden → *sich/ein Kind kleiden* – oblačiti → oblačiti sebe/dijete
zamjenica identiteta kod nepravih povratnih glagola

Ako povratna zamjenica nije zamjenjiva, promatra se kao sastavni dio predikata.

sich schämen – sramiti se
predikatna zamjenica kod pravih povratnih glagola (Marinčić 2008: 80)

Marinčić (2012: 48) dijeli povratne glagole prema sintaktičkom kriteriju koji je zastupljen u njemačkim gramatikama i njemu podređuje podjelu hrvatskih povratnih glagola koja inače počiva na semantičkom kriteriju. Primjerice *sich freuen* – *radovati se* prema toj je podjeli pravi povratni glagol u obama jezicima, a *sich kämmen* – *češljati se* nepravi povratni glagol. Sukladno tomu predikatnu zamjenicu u obama jezicima povezuje s pravim povratnim glagolima, a zamjenicu identiteta s nepravim povratnim glagolima. Smatra da su nepravi povratni glagoli (glagoli kod kojih je moguće zamijeniti povratnu zamjenicu) zapravo prijelazni jer zamjenjivost povratne zamjenice (zamjenice identiteta) nekom drugom (pro)nominalnom frazom upućuje na to da je možemo promatrati kao sintaktički objekt bez obzira na to što se radnja u semantičkom smislu s objekta

vraća na subjekt. U ovom radu upotrebljavat će se nazivi *pravi* i *nepravi povratni glagoli* u smislu kako ih shvaća Marinčić (2012).

U hrvatskom i njemačkom jeziku postoje četiri skupine glagola kod kojih se pojavljuje *sich/se*.

1. a) glagoli kod kojih je *sich/se* predikatna zamjenica
Sie schämt sich. – Ona **se** srami.

1. b) glagoli kod kojih je *sich/se* zamjenica identiteta (Marinčić 2012: 48)
Sie hat sich wirklich geändert. – Ona **se** stvarno promijenila.

2. glagoli kod kojih *sich/se* izriče uzajamno povratni odnos dvaju ili više subjekata
Sie grüßen sich höflich. – Oni **se** ljubazno pozdravljaju.

3. glagoli kod kojih *sich/se* omogućuje izricanje radnje s pasivnim značenjem
Der Roman liest sich leicht. – Roman **se** lako čita.

U primjerima 1. a) i 1. b) očituje se povratni odnos (u primjeru 1.a) pravi, a u primjeru 1. b) nepravi), u primjeru 2. uzajamno povratni odnos, a u primjeru 3. pasivni odnos. Može se zaključiti da se *sich/se* pojavljuje u trima različitim sintaktičkim funkcijama (Marinčić 2012: 49). U ovom radu neće se proučavati pasivni odnos, već pravi i nepravi povratni te uzajamno povratni odnos.

Pravi povratni glagoli mogu se pojaviti samo s povratnom zamjenicom, odnosno povratna zamjenica ne može se izostaviti i zamijeniti nekom drugom imenicom ili zamjenicom.

Er schämte sich. – On se sramio.

**Er schämte*. – *On je sramio.

**Er schämte den Freund*. – *On je sramio prijatelja.

Pravi su povratni glagoli naprimjer *sich beeilen* (požuriti se), *sich entschließen* (odlučiti se), *sich ereignen* (dogoditi se), *sich nähern* (približiti se), *sich schämen* (sramiti se), *sich sehnen* (čeznuti), *sich verirren* (zalutati).

Kod nepravih povratnih glagola na mjestu povratne zamjenice može stajati druga odgovarajuća dopuna.

povratno: *Sie wäscht sich.* – Ona se pere.

nepovratno: *Sie wäscht das Kind.* – Ona pere dijete. (Hoberg, Hoberg 1997: 93)

Prije opisa morfoloških, semantičkih i sintaktičkih obilježja povratne zamjenice potrebno je reći nešto o uvjetima refleksivizacije u hrvatskom i njemačkom jeziku.

4.1. Refleksivizacija u hrvatskom i njemačkom jeziku

Refleksivizacija je pronominalizacija povratnom zamjenicom (Buscha, Helbig 2018: 187). Povratni glagoli i njihov odnos prema prijelaznim i neprijelaznim glagolima najbolje se može definirati na semantičkoj osnovi. Kod refleksivizacije poteškoće nastaju za neizvorne govornike njemačkog jezika kada povratna zamjenica alternira s osobnom zamjenicom ili kada pod sintaktičkim uvjetima može stajati samo jedna ili samo druga zamjenica (Marinčić 2010: 205).

U primjeru *Er schämt sich.* (On se srami.), gdje se radi o pravom povratnom glagolu i gdje je *sich* predikatna zamjenica, ne može se govoriti o referencijalnoj identičnosti, odnosno o refleksivizaciji, nego o kongruenciji povratne zamjenice i nominalne fraze. U jednostavnoj rečenici kod povratne zamjenice nema konkurencije prema osobnoj zamjenici. Tako u rečenici *Der Patient kam zu sich.* (Pacijent je došao k sebi.) mora stajati povratna zamjenica jer je glagol povratni i ne može nastati konkurencija s osobnom zamjenicom. Konkurencija između povratne i osobne zamjenice može nastati samo ako je povratna zamjenica zamjenica identiteta.

Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sich. – Johanna je susrela svoje kolegice s posla u razgovoru o sebi.

Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sie. – Johanna je susrela svoje kolegice s posla u razgovoru o njima.

U drugom primjeru moguća je ambivalentnost, odnosno *sie* (one) može se odnositi na neko treće lice koje nije spomenuto u rečenici. Ako se želi izbjeći ambivalentnost, upotrebljava se zamjenica identiteta. U hrvatskom i njemačkom jeziku zamjenica identiteta može se pojaviti u jednostavnoj rečenici kao izravni objekt u akuzativu, neizravni objekt u dativu i objekt u prijedložnom padežu u dativu ili akuzativu. Kod referencijalne identičnosti ne smiju se miješati povratna zamjenica kao zamjenica identiteta i osobna zamjenica. “Samo zamjenica identiteta može uspostaviti referencijalnu identičnost s nekom nominalnom frazom ili komutirati s ličnom zamjenicom, odnosno zamjenica identiteta u dubinskoj strukturi odgovara nekoj nominalnoj frazi” (Marinčić 2010: 206).

Preoblika refleksivizacije dolazi prije preobliske osobne zamjenice, a preoblika osobne zamjenice može se dogoditi samo ako se ne može ostvariti preoblika refleksivizacije. U jednostavnoj rečenici zamjenica identiteta uspostavlja referencijalnu identičnost sa sintaktičkim subjektom rečenice, a osobna zamjenica stoji kada uspostavlja referencijalnu identičnost sa subjektom glavne (matrične) rečenice ili kada označuje neku treću nominalnu frazu.

Johanna₁ traf ihre Arbeitskolleginnen im Gespräch über sich₁. – Johanna₁ je susrela svoje kolegice s posla u razgovoru o sebi₁.

Navedenu jednostavnu rečenicu moguće je raščlaniti na dvije rečenice.

1. *Johanna traf ihre Arbeitskolleginnen.* – Johanna je susrela svoje kolegice s posla.
2. *Ihre Arbeitskolleginnen sprachen über sie.* – Njezine kolegice s posla razgovarale su o njoj.

Treba napomenuti da nije uvijek moguće raščlaniti jednostavnu rečenicu na dvije jezgrene rečenice jer se u svakoj rečenici ne pojavljuje poimeničeni glagol (Marinčić 2010: 207).

Pri refleksivizaciji nominalne fraze u koreferenciji sa subjektom u njemačkom i hrvatskom jeziku vrijedi pravilo da se refleksivizira nominalna fraza koja je sintaktički subjekt rečenice. Kada u rečenici nije uspostavljena referencijalna identičnost, u rečenici stoji osobna zamjenica.

*Johann₁ wäscht sich₁/*ihn₁/ihn₂.* – Johann₁ se₁/*ga₁/ga₂ pere.

Zamjenica identiteta kao izravni i neizravni objekt može imati subjekt kao antecedent. Pri koreferenciji sa subjektom u prijedložnim nominalnim frazama reflektivizira se i u njemačkom i u hrvatskom jeziku.

*Johann₁ spricht mit Else über sich₁/*ihn₁.* – Johann₁ razgovara s Else o sebi₁/*njemu₁. (Marinčić 2010: 210)

Pri koreferenciji s objektom u neprijedložnoj nominalnoj frazi u njemačkom se reflektivizira kada je antecedent objekt u akuzativu.

*Johann überlässt den Freund₁ sich₁/*ihm₁.* – *Johann prepušta prijatelja₁ sebi₁.

U hrvatskom povratna zamjenica ukazuje na subjekt rečenice *Johann*, a ne na objekt u akuzativu. Na objekt u akuzativu upućuje osobna zamjenica.

Johann prepušta prijatelja₁ njemu₁.

Ni u njemačkom ni u hrvatskom jeziku ne smije se reflektivizirati kada je antecedent objekt u dativu ako su u rečenici dva referencijalno identična neprijedložna objekta.

*Die Ärztin zeigt der Patientin₁ sie₁/*sich₁ im Spiegel.* – Liječnica pokazuje pacijentici₁ nju₁/*sebe₁ u ogledalu.

Tu je moguća dvosmislenost na koju upućuje osobna zamjenica.

U njemačkom jeziku uspostavlja se reflektivizacija kod prijedložnih objekata ako je antecedent objekt u dativu.

*Der Vater erzählte der Tochter₁ von sich₁/*ihr₁.* – *Otac je pričao kćeri₁ o sebi₁.

Takva refleksivizacija nije svojstvena hrvatskom jeziku, odnosno u hrvatskom jeziku treba upotrebljavati osobnu zamjenicu, pri čemu poruka može biti dvosmislena.

Otac je pričao kćeri₁ o njoj₁. (Marinčić 2010: 211)

Kod refleksivizacije prijedložnih objekata u hrvatskim rečenicama treba upotrebljavati osobnu zamjenicu ako je antecedent objekt u akuzativu. Tu se ponovno javlja ambivalentnost.

*Sie fragt die Freundin₁ über sich₁/*sie₁ aus.* – *Ona ispituje prijateljicu₁ o sebi₁.

Ona ispituje prijateljicu₁ o njoj₁.

U njemačkom jeziku pri koreferenciji s objektom u prijedložnim frazama nije moguće uvijek provesti refleksivizaciju. Za to pravilo postoji i potvrda u hrvatskom jeziku. Moguća je i dvosmislenost.

*Johann erwartet Else₁ bei ihr₁/*sich₁.* – Johann čeka Else₁ kod nje₁/*sebe₁.

Refleksivizacija izostaje kada je koreferentni antecedent prijedložni objekt i u hrvatskom i u njemačkom jeziku. I u takvom se slučaju može pojaviti dvoznačnost.

*Johann spricht mit Else₁ über sie₁/*sich₁.* – Johann razgovara s Else₁ o njoj₁/*sebi₁. (Marinčić 2010: 212)

4.2. Kontrastivna analiza povratne zamjenice i povratnih glagola u hrvatskom i njemačkom jeziku

Povratna ili refleksivna zamjenica *sebe*, u klitičkom obliku *se*, pripada skupini hrvatskih osobnih zamjenica. U hrvatskom jeziku postoji i enklitička čestica *se* koja uz pojedine glagole dolazi obavezno: zaljubiti *se*, smijati *se*, ponašati *se* (Marković 2018: 342). Oko tumačenja čestice *se* i glagola uz koje ona obavezno stoji postoje različita mišljenja. Glagoli uz koje obavezno stoji čestica *se* tradicionalno se zovu nepravni povratni glagoli, a čestica *se* ne prepoznaje kao čestica, nego kao zamjenica (Marković 2018: 342).

U hrvatskom i njemačkom jeziku povratna *se* zamjenica povezuje s povratnim glagolima. Hrvatski povratni glagoli tradicionalno se dijele prema semantičkom kriteriju, a u njemačkim gramatikama povratni *se* glagoli dijele prema sintaktičkom kriteriju. Kao što smo već napomenuli, Marinčić (2008: 80) dijeli povratne glagole prema sintaktičkom kriteriju, tako da će njemačkom pravom povratnom glagolu odgovarati hrvatski nepravni povratni glagol, primjerice *sich schämen* – sramiti se smatrat će se pravim povratnim glagolom u hrvatskom i njemačkom jeziku. Isto tako njemačkom nepravom povratnom glagolu odgovarat će hrvatski pravi povratni glagol, primjerice *sich retten* – spasiti se(be) smatrat će se nepravim povratnim glagolom u obama jezicima (Marinčić 2008: 80). U njemačkom jeziku *sich* je kod povratnih glagola uvijek obilježeno kao zamjenica (ili kao zamjenica identiteta ili kao predikatna zamjenica). Za razliku od njemačkog jezika *se* u hrvatskom jeziku ima funkciju zamjenice ili čestice, odnosno pojavljuje se kao čisti sintaktički element ili je sastavni dio morfološkog i leksičkog značenja glagola.

U njemačkom zamjениčkom sustavu povratne zamjenice nemaju samostalan sustav. Strogo gledajući, povratna zamjenica glasi samo *sich* u 3. licu jednine i množine, a za 1. i 2. lice jednine i množine upotrebljavaju se odgovarajući oblici osobnih zamjenica (Marinčić 2012: 46). Povratna zamjenica *sich* nije promjenjiva u padežu i broju, a osobne zamjenice 1. i 2. lica mogu se mijenjati prema padežu i broju (Buscha, Helbig 2018: 186). Inače u jezicima nije rijetkost da se povratna zamjenica od osobne razlikuje samo u 3. licu (Marković 2018: 341). Za razliku od njemačkog u hrvatskom jeziku postoji samo jedna povratna zamjenica za sva lica i ona glasi *sebe* (duži, naglašeni oblik) ili *se* (kraći, nenaglašeni oblik samo u genitivu, dativu i akuzativu), ali oblici *se* i *sebe* nisu uvijek sinonimi. Dvojaki oblik *se/sebe* ne postoji u njemačkom jeziku. Ipak, u obama jezicima

povratna je zamjenica neutralna s obzirom na rod, odnosno ne razlikuje muški, ženski i srednji rod (Marinčić 2008: 81). U nastavku se donosi paradigma povratnog glagola *sich schämen* (sramiti se) s povratnom zamjenicom u akuzativu i paradigma povratnog glagola *sich schaden* (štetiti (si)) s povratnom zamjenicom u dativu. Obje paradigme navedene su u prezentu. Podebljanim slovima istaknuta je povratna zamjenica u hrvatskom i njemačkom jeziku.

povratna zamjenica u akuzativu

jd. 1. *ich schäme **mich*** – ja **se** sramim

2. *du schämst **dich*** – ti **se** sramiš

3. *er/sie/es schämt **sich*** – on/ona/ono **se** srami

mn. 1. *wir schämen **uns*** – mi **se** sramimo

2. *ihr schämt **euch*** – vi **se** sramite

3. *sie schämen **sich*** – oni/one/ona **se** srame (Marinčić 2008: 81)

povratna zamjenica u dativu

jd. 1. *ich schade **mir*** – ja **si** štetim

2. *du schadest **dir*** – ti **si** štetiš

3. *er/sie/es schadet **sich*** – on/ona/ono **si** šteti

mn. 1. *wir schaden **uns*** – mi **si** štetimo

2. *ihr schadet **euch*** – vi **si** štetite

3. *sie schaden **sich*** – oni/one/ona **si** štete (Buscha, Helbig 2018: 186)

Može se primijetiti da se povratna zamjenica u obama jezicima ne pojavljuje u nominativu. Nije moguće usporediti hrvatski padežni sustav s njemačkim u vokativu, lokativu i instrumentalu jer u njemačkom jeziku ne postoje ti padeži (Marinčić 2008: 81).

U hrvatskom jeziku u perfektu povratnih glagola u 3. licu jednine obično se izostavlja pomoćni glagol *je*.

Vlak se zaustavio pred ulazom.

I ona se dosjetila. (Barić i dr. 2005: 240)

Povratni glagoli u njemačkom jeziku tvore *Perfekt*¹¹, *Plusquamperfekt*¹² i *Infinitiv II*¹³ pomoćnim glagolom *haben*, nikada pomoćnim glagolom *sein*.

perfekt – *ich habe mich erholt*

pluskvamperfekt – *ich hatte mich erholt*

infinitiv perfekta – *sich erholt haben*

Povratnost glagola isključuje tvorbu pasivnih oblika. Oblici koji se sastoje od glagola *sein* i *Partizipa II*¹⁴ u njemačkom jeziku i koji nemaju povratnu zamjenicu samo su prividno oblici *Zustandspassiva*¹⁵. Zapravo se tu radi o *Zustandsreflexivu*¹⁶ (Buscha, Helbig 2018: 186).

ich erhole mich → *ich bin erholt* (Buscha, Helbig 2018: 187)

Svi povratni glagoli mogu stajati kao atribut u *Partizipu I*¹⁷.

der sich verspätende Zug, der sich nähernde Zug

Atribut u participu perfekta mogu imati samo povratni glagoli koji mogu tvoriti refleksiv stanja. Particip perfekta u atributu dolazi bez povratne zamjenice.

*der verspätete Zug, *der genäherte Zug* (Buscha, Helbig 2018: 187)

Većina povratnih glagola s povratnom zamjenicom u dativu i s objektom u akuzativu imaju varijantu s povratnom zamjenicom kao objektom u akuzativu.

Ich wasche mir die Hände. – Ich wasche mich. (Perem si ruke. – Perem se.)

¹¹ hrv. perfekt

¹² hrv. pluskvamperfekt

¹³ hrv. infinitiv perfekta

¹⁴ hrv. particip perfekta

¹⁵ hrv. pasiv stanja; usp. Žepić, Stanko. 1981. O temporalnoj vrijednosti pasiva. *Jezik*, XXIX, 5: 140-143.

¹⁶ hrv. refleksiv stanja

¹⁷ hrv. particip prezenta

Kod nekih glagola obje su varijante gotovo značenjski identične.

Ich kämme mir die Haare. – Ich kämme mich. (Češljam si kosu. – Češljam se.)

Kod glagola kao *(sich) waschen* (prati (se)) i *(sich) kämmen* (češljati (se)) radi se o parcijalnom identitetu, a kod glagola kao *(sich) vergiften* (otrovati (se)) o totalnom identitetu (**Ich vergifte mir den Magen.*) (Buscha, Helbig 2018: 189)

Povratne zamjenice u hrvatskom i njemačkom jeziku usmjeravaju radnju povratno na agensa, odnosno vršitelja radnje i to je njihova primarna zadaća.

Ich freue mich über deinen Erfolg. – Ja se radujem tvojem uspjehu. predikatna zamjenica

Sie kleidet sich schön. – Ona se lijepo oblači. zamjenica identiteta (Marinčić 2008: 81)

Povratne zamjenice u obama jezicima rabe se obavezno s pravim povratnim glagolima i neobavezno s nepravim povratnim glagolima.

pravi povratni glagoli:

sich freuen – radovati se

sich benehmen – ponašati se

nepravi povratni glagoli:

(sich) waschen – prati (se)

(sich) helfen – pomoći (si)

Naglašeni i nenaglašeni oblici povratne zamjenice u hrvatskom se jeziku različito upotrebljavaju. Nenaglašeni oblici rabe se i s pravim i s nepravim povratnim glagolima.

On se raduje. On se umiva.

Naglašeni se oblici rabe samo s nepravim povratnim glagolima.

Umio je i sebe i djecu.

Umio je i sebe.

*On raduje sebe. On sebe raduje. Sebe on raduje.

U njemačkom jeziku u obama slučajevima bilježi se isti oblik povratne zamjenice zato što on ne raspolaže dvojakim oblicima.

Er freut sich. – On se veseli.

Er wäscht sich. – On se pere.

Er hat sich und auch die Kinder gewaschen. – On je oprao i sebe i djecu. (Marinčić 2008: 82)

Kod nepravih povratnih glagola jasno je izražen sintaktičko-semantički odnos između agensa (vršitelja radnje) i pacijensa (trpitelja radnje). “Vršitelj je radnje istodobno i trpitelj radnje ili u sintaktičkome pogledu objekt na koji je usmjerena radnja. Time povratna zamjenica na sebe preuzima funkciju zamjenice identiteta” (Marinčić 2008: 81). Pacijens, odnosno povratna zamjenica kao zamjenica identiteta može biti istovjetna s agensom u kosom padežu ili s prijedlogom, dakle kod glagola čija valentnost zahtijeva najmanje dvije dopune i čije značenje dopušta izjednačavanje agensa i pacijensa. Povratna zamjenica određuje povratnost.

Er hat sich wirklich verändert. – On se stvarno promijenio.

Er hat sich beim Laufen verletzt. – On se ozlijedio pri trčanju. (Marinčić 2008: 83)

Kada u rečenici nema izjednačavanja agensa i pacijensa, tada se kao pacijens umjesto zamjenice identiteta može pojaviti neka druga nominalna fraza, primjerice *sich entwickeln – die Ideen entwickeln* (razvijati se – razvijati ideje), *sich kämmen – das Kind kämmen* (češljati se – češljati dijete). Tu se radi o nepravim povratnim glagolima koji se mogu rabiti kao povratni ili nepovratni. Takvih je glagola mnogo u hrvatskom i njemačkom jeziku, primjerice *Sie wäscht sich./das Kind.* (Ona se pere./Ona pere dijete.). Značenje glagola *sich waschen* (prati se) nije se promijenilo. Povratna zamjenica samo kod nepravih povratnih glagola ima vlastito, povratno značenje: *sich waschen* (prati se), *sich verletzen* (ozlijediti se). Kod pravih povratnih glagola povratna zamjenica

nema vlastito značenje, nego se promatra kao sastavnica predikata, npr. *sich freuen* (radovati se), *sich benehmen* (ponašati se) (Marinčić 2008: 83).

4.3. Pravi povratni glagoli

Pravi su povratni glagoli oni glagoli koji se rabe isključivo sa *sich/se* koji ne može biti samostalni rečenični element, nego se javlja kao predikatna zamjenica, primjerice *sich benehmen* (ponašati se) i *sich ereignen* (dogoditi se). “U navedenih i ostalih glagola te skupine u hrvatskom je valjana samo uporaba enklitičkoga (nenaglašenoga) oblika povratne zamjenice *se*; nije pravilno reći *Ja sebe ponašam” (Marinčić 2012: 49). Izvorni govornici hrvatskog jezika koji uče njemački jezik skloni su transferirati povratnost iz hrvatskog jezika u njemački, pri čemu nastaju pogreške u transferu: **Sie hoffen sich*.¹⁸, **Sie lachten sich*¹⁹ (Marinčić 2012: 49). “Obrnuti slučaj transfera povratnosti iz stranog jezika u materinski rjeđi je jer su strukture odrasle osobe prilično automatizirane i stoga manje podložne utjecaju stranog jezika” (Marinčić 2012: 49). U obama jezicima češće je izvođenje povratnih glagola od prijelaznih: *kennen* (poznavati) → *sich auskennen* (razumjeti se (u što)), *danken* → *sich bedanken* (zahvaliti); oživjeti → *naživjeti se*, gledati → *nagledati se*. Rjeđa je pojava izvođenje prijelaznih glagola od povratnih: *sich schämen* → *beschämen* (sramiti se → posramiti), *smijati se* → *nasmijati* (Marinčić 2012: 50).

Povratna zamjenica može izricati radnju koja je pretjerana, većeg intenziteta od obične radnje: *sich überfressen* (prejesti se), *sich gesund schlafen* (ozdraviti spavajući). U hrvatskome se jeziku to povezuje s glagolima koji izriču svršenost radnje, odnosno perfektivnost. To su glagolske izvedenice nastale prefiksacijom (najčešći su prefiksi *na-* i *is-*): *naspavati se*, *ispavati se* (Marinčić 2012: 50). U obama jezicima mogu se naći glagoli koji izriču negativno, pogrešno djelovanje, odnosno “vršenje radnje u nepovoljnom smjeru” (Marinčić 2012: 50; prema Barić i dr. 1997: 384): *sich verkalkulieren* – preračunati se.

¹⁸ Ispravno je *Sie hoffen*. – Oni se nadaju.

¹⁹ Ispravno je *Sie lachten*. – Oni su se smijali.

Rečenicu s pravim povratnim glagolom nije moguće preoblikovati u aktivnu uz zamjenu povratne zamjenice nekom drugom (pro)nominalnom frazom ni u pasivnu rečenicu.

<i>*ich schäme sie</i>	*ja sramim nju
<i>*ich werde geschämt</i>	*bivam posramljen
<i>*es schämt mich</i>	*srami me (Marinčić 2012: 50)

Postoje pravi povratni glagoli od kojih je moguće tvoriti bezlične konstrukcije.

<i>sich wundern</i>	čuditi se
<i>ich wundere mich</i>	čudim se
<i>es wundert mich</i>	čuđi me

U njemačkom jeziku povratna zamjenica može izostati kod nekih glagola, ali u hrvatskom jeziku mora ostati uz glagol kako bi rečenica bila valjana.

<i>(sich) ausschlafen</i>	naspavati se
<i>Ich schliefe mich aus./Ich schlief aus.</i>	Naspavao sam se./*Naspavao sam. (Marinčić 2012: 51)

“U obama je jezicima broj pravih povratnih glagola u usporedbi s nepravim povratnim znatno manji” (Marinčić 2012: 51).

4.4. Nepravi povratni glagoli

U neprave povratne glagole ubrajaju se glagoli kod kojih je jasno izražen sintaktičko-semantički odnos između agensa (vršitelja radnje) i pacijensa (trpitelja radnje). Vršitelj radnje istodobno je trpitelj radnje ili u sintaktičkom smislu objekt na koji je usmjerena radnja i time povratna zamjenica preuzima na sebe funkciju zamjenice identiteta.

Sie opfert sich für ihre Karriere. – **Ona se(be)** žrtvuje za svoju karijeru.

Kada u rečenici nema izjednačavanja agensa i pacijensa, umjesto povratne zamjenice kao pacijens može se pojaviti neka druga (pro)nominalna fraza: *sich/die Eltern ärgern* – ljutiti se(be)/roditelje, *sich/das Kind schützen* – štititi se(be)/dijete (Marinčić 2012: 51). U hrvatskom i njemačkom jeziku nepravi se povratni glagoli razlikuju od pravih povratnih, odnosno zamjenica identiteta kod nepravih povratnih glagola razlikuje se od predikatne zamjenice kod pravih povratnih glagola (Marinčić 2012: 51).

Neprava povratnost bilježi se kada su u njemačkoj rečenici zastupljeni *Dativus possessivus*²⁰ i *Dativus Commodi*²¹. U hrvatskom se jeziku u tom slučaju može rabiti enklitički oblik *si*.

Er hat sich das Bein gebrochen. – Slomio (**si**) je nogu. posvojni dativ

Sie hat sich viel Geld gespart. – Uštedjela (**si**) je mnogo novaca. dativ koristi

Usmjerenost radnje na subjekt preko zamjenice identiteta bilježi se i u rečenicama s konstrukcijama *accusativus cum infinitivo*²², premda se čini da se povratna zamjenica odnosi na dopunu u akuzativu: *Peter sah den Freund sich befreien*. Treba spomenuti i posebnu sintaktičku konstrukciju tipa *Ona se tuče.*, *Ona se pljuje.* koja je zabilježena u hrvatskom jeziku. U toj konstrukciji povratna zamjenica ne označuje ni povratnost, ni pasivnost, ni uzajamnu povratnost, već agens radnju usmjerava na neku neidentificiranu osobu (Marinčić 2012: 54). Za razliku od pravih povratnih glagola neki nepravi povratni glagoli mogu se transformirati u pasiv.

Er zieht sich an. → *Er wird angezogen.*

ali: *Er freut sich.* → **Er wird gefreut.* (Marinčić 2012: 55)

Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta ostvaruje nekoliko sintaktičkih funkcija u hrvatskom i njemačkom jeziku.

- 1) izravni objekt u akuzativu

Sie kleidet sich. – Ona **se** oblači./Ona oblači **sebe**.

²⁰ hrv. posvojni dativ

²¹ hrv. dativ koristi

²² hrv. akuzativ s infinitivom

2) neizravni oblik u dativu

*Ich wasche **mir** die Hände.* – Perem **si** ruke.

3) objekt u prijedložnom padežu u dativu ili akuzativu

*Sie denkt nur **an sich**.* (prijedložni objekt u akuzativu) – Ona misli samo **na sebe**.
(prijedložni objekt u akuzativu)

*Sie denkt **über sich** nach.* (prijedložni objekt u akuzativu) – Ona razmišlja **o sebi**.
(prijedložni objekt u lokativu) (Marinčić 2008: 84)

U hrvatskom jeziku povratna se zamjenica može pojaviti kao neizravni objekt u genitivu i instrumentalu.

On se boji samog **sebe**. (G)

Ona se kune **sobom**. (I)

Osim toga zamjenica identiteta pojavljuje se u hrvatskom jeziku kao prijedložni objekt u genitivu, lokativu i instrumentalu.

Ona je **izvan sebe**. (prijedložni objekt u genitivu)²³

Ona pljuje **po sebi**. (prijedložni objekt u lokativu)

Ona često priča **sa sobom**. (prijedložni objekt u instrumentalu) (Marinčić 2008: 84)

O valentnosti, odnosno o rekciji glagola ovisi u kojem će se obliku povratna zamjenica pojaviti, inače se može pojaviti u svim oblicima: *an sich zweifeln* – sumnjati u sebe, *etwas unter sich verteilen* – podijeliti nešto među sobom. U njemačkom kod dativa bilježimo povratnost gdje su zastupljeni dativ koristi i posvojni dativ. U tom se slučaju u hrvatskome jeziku rabi enklitički oblik *si* (koji neki hrvatski gramatičari smatraju neknjiževnim), npr. *sich etwas kaufen* (kupiti si nešto), *sich die Zähne putzen* (prati si zube). Riječ je o dativu s dijelovima tijela i odjevnim predmetima.

²³ Iako Marinčić (2008: 84) kaže da je izraz *izvan sebe* u navedenom primjeru prijedložni objekt u genitivu, smatramo da je taj izraz dio imenskog predikata.

Enklitički su oblici povratne zamjenice u hrvatskom jeziku u sljedećim primjerima stavljeni u zagrade jer su rečenice i bez njih valjane, a i smatra se da bolje odgovaraju standardnom jeziku.

*Sie hat **sich** noch ein Stück Kuchen genommen.* – Uzela (**si**) je još jedan komad kolača.

*Was wünscht er **sich** zum Geburtstag?* – Što (**si**) želi za rođendan? (Marinčić 2008: 85)

U hrvatskome jeziku pripadanje dijelova tijela subjektu izriče se povratnom zamjenicom *se* u akuzativu, za razliku od njemačkog u kojem je povratna zamjenica *sich* u dativu (*Pertinenzdativ*²⁴).

*Er hat **sich** auf die Brust geschlagen.* (D) – Udarao **se** u grudi. (A)

*Er hat **sich** in den Finger gestochen.* (D) – Ubo **se** u prst. (A) (Marinčić 2008: 86)

Iako se posvojni dativ češće upotrebljava, u njemačkom jeziku postoji i oblik *Pertinenzakkusativa*²⁵ koji se može zamijeniti posvojnim dativom, primjerice kod glagola *stechen* (ubosti).

Die Wespe stach ihr ins Bein. = Die Wespe stach sie ins Bein. (Osa ju je ubola u nogu.) (Marinčić 2012: 53)

Zamjenica identiteta nepravih povratnih glagola u obama jezicima

a) može stajati na početku rečenice

***Sich** kleidet sie. – **Sebe** oblači.*

b) može imati posebnu negaciju

*Sie kleidet nicht **sich**, sondern ihre Tochter.* – Oblači ne **sebe**, nego svoju kćer.

c) može biti u odnosu koordinacije s nekom drugom zamjenicom ili imenicom

*Sie kleidet **sich** und ihre Tochter.* – Oblači **sebe** i svoju kćer. (Marinčić 2008: 86)

²⁴ hrv. posvojni dativ

²⁵ hrv. akuzativ pripadnosti

- d) može biti izostavljena u koordinaciji s drugim nepravim povratnim glagolom
Sie kleidete und kämmt sich. – Obukla se i počesljala.
- e) može se zamijeniti nekom drugom punoznačnom nominalnom frazom
Sie kleidet sich. Sie kleidet ihre Tochter. – Ona se oblači. Ona oblači **svoju kćer**.
- f) može se postaviti pitanje na nju
*Wen kleidet sie? – **Sich.**; Koga oblači? – **Sebe.***
- g) može biti determinirana.
*Auch **sich** hat sie gekleidet.* – I **sebe** je obukla.
- h) može se povezati sa *selbst/sam*
*Sie kleidet **sich** selbst.* – Ona **se** sama oblači./Ona oblači sama/samu **sebe**. (Marinčić 2008: 87)
- i) može se u određenom slučaju izostaviti
*Sie kämmt **sich**.* → *Sie kämmt.* Češlja **sebe**. → Češlja. (Marinčić 2012: 53)
- j) može nositi rečenični naglasak
*Sie kämmt **sich**.* – Ona **se** češlja. (Buscha, Helbig 2018: 188)

Navedena obilježja povratne zamjenice kod nepravih povratnih glagola razlikuju je od povratne zamjenice kod pravih povratnih glagola. Zamjenica identiteta u hrvatskom i njemačkom jeziku zauzima različito mjesto (Marinčić 2012: 52), ali se u obama jezicima bilježe slični uvjeti pojavljivanja povratne zamjenice kao zamjenice identiteta upotrijebljene s nepravim povratnim glagolima.

Povratne zamjenice nemaju uz sebe pratitelje. Ipak, samo povratna zamjenica kao zamjenica identiteta kod nepravih povratnih glagola može pod određenim okolnostima imati uza se jednog pratitelja. U njemačkom je pratitelj čestica *selbst*, a u hrvatskom zamjenski pridjev *sam*

(ako stoji uz naglašeni oblik povratne zamjenice, može imati oblik u kojem stoji povratna zamjenica (Marinčić 2008: 87), a ako stoji uz njezin nenaglašeni oblik, ne slaže se u padežu s povratnom zamjenicom).

Sich selbst hat er geschadet. – **Samog sebe** je ošteti./**Sebe** je **osobno** ošteti.

Postoji razlika u položaju *selbst* i *sebe/osobno*. U njemačkom jeziku čestica *selbst* uvijek prati povratnu zamjenicu, dok u hrvatskom zamjenički pridjev *sam* dolazi ispred povratne zamjenice, a *osobno* najčešće iza povratne zamjenice. U hrvatskom se *sam* i *osobno* mogu pojaviti zajedno kako bi *selbst* dobio na važnosti, a u rečenici na njemačkom bilježi se samo čestica *selbst*: *Sich selbst hat er geschadet* (Marinčić 2008: 88).

4.5. Uzajamno povratni glagoli

S refleksivnošću je povezana i recipročnost, odnosno uzajamno, često istodobno i/ili suradničko vršenje radnje dvaju ili više vršitelja koji su istovremeno i trpitelji.

Oni se tuku. (= Oni tuku jedan drugoga.)

Upoznali smo se. (= Upoznali smo jedan drugoga.) (Marković 2018: 207)

Uzajamna povratnost obuhvaća glagole koji izriču uzajamno povratni odnos, odnosno zajedničko djelovanje više vršitelja radnje. Povratna zamjenica *sich/se* ne ukazuje na identitet između agensa i pacijensa, nego na uzajamno djelovanje najmanje dvaju vršitelja radnje jednog na drugog: *sich anfreunden* – sprijateljiti se, *sich begegnen* – susresti se. Uzajamna povratnost moguća je kada se subjekt pojavljuje u množini i kada se obavezna povratna zamjenica zamjenjuje s *einander* (jedan drugoga) ili dopunjuje s *gegenseitig* (međusobno) kako bi se izbjegla homonimija s povratnošću: *Sie trösten sich gegenseitig.* = *Sie trösten einander* (Oni se tješe međusobno. = Oni tješe jedan drugoga.). Ipak, ne može uz sve glagole doći *gegenseitig*: **Sie verlobten sich gegenseitig* (*Zaručili su se međusobno.). Budući da se zamjenica *einander* u jezičnoj uporabi gotovo uvijek prepisuje uzvišenom, pjesničkom stilu, većinom se prednost daje *gegenseitig*. U hrvatskom jeziku uzajamna

se povratnost izriče pomoću *međusobno*, *uzajamno*, *obostrano*, izrazom *jedan drugoga* ili enklitičkim oblikom dativa povratne zamjenice *si* (Marinčić 2012: 54).

Oni se međusobno tješe.

Oni tješe jedan drugoga.

Dodaju si loptu.

Pojavljivanje dopuna koje se sastoje od odgovarajućeg prijedloga i zamjenice *einander* uvjetovano je valencijom: *Sie verbrüdereten sich miteinander.*, *Sie trennten sich voneinander.* U hrvatskom jeziku uzajamna povratnost izriče se oblicima poput *jedan drugoga*, *jedan drugomu*, *jedna drugu*, *jedna drugoj*. Za razliku od njemačkih oblika hrvatski se oblici dekliniraju: *Pobratimili su se jedan s drugim.*, *Rastali su se jedno od drugoga*. Izostavljanjem *međusobno* rečenica *Oni se tješe*. može se shvatiti kao uzajamno povratna, ali i kao pasivna (neka treća osoba ih tješi). Kod nekolicine glagola u obama jezicima moguća je konstrukcija u kojoj se jedan od sudionika u uzajamnom procesu ostvaruje kao subjekt u jednini, a drugi se sudionik pojavljuje kao socijalna dopuna s prijedlogom *mit* (s dativom)/*s(a)* (s instrumentalom): *sich anfreunden* (sprijateljiti se), *sich verabreden* (dogovoriti se).

Johann und Peter verbrüdereten sich. – Johann i Petar su se pobratimili.

→ *Johann verbrüderete sich mit Peter.* – Johann se pobratimio s Peterom.

→ *Peter verbrüderete sich mit Johann.* – Peter se pobratimio s Johannom.

Kada je subjekt u množini, *sich/se* označava uzajamnu povratnost i jednoznačno upućuje na sintaktički subjekt. Kada se subjekt pojavljuje kao prijedložna fraza, *sich/se* odnosi se na oba vršitelja radnje, a ne isključivo na sintaktički subjekt. Prijedložna fraza mora biti kompatibilna sa subjektom i semantički pripadati istoj skupini živih bića.

Ona se suglasila s radnicima. → Ona i radnici su se suglasili.

Ona se suglasila s nacrtom. → *Ona i nacrt su se suglasili. (Marinčić 2012: 56)

4.6. Podjela povratnih glagola prema Buschi i Helbigu

Buscha i Helbig (2018: 56) dijele povratne glagole u njemačkom jeziku u dvije skupine: *reflexive Verben im engeren Sinne*²⁶ i *reflexive Konstruktionen*²⁷.

1. povratni glagoli u užem smislu

Kod glagola u ovoj skupini povratna zamjenica stoji obavezno uz glagol i ne može se zamijeniti drugim objektom.

- a) s povratnom zamjenicom u akuzativu: *sich bedanken* (zahvaliti), *sich beeilen* (požuriti se), *sich befinden* (nalaziti se)
- b) s povratnom zamjenicom u dativu: *sich aneignen* (prisvojiti), *sich anmaßen* (usuditi se), *sich einbilden* (umisliti)
- c) s povratnom zamjenicom u prijedložnom izrazu: *für sich behalten* (zadržati za sebe), *auf sich nehmen* (preuzeti odgovornost za što), *an sich ziehen* (privući k sebi)
(Buscha i Helbig 2018: 56)

Kod povratnih glagola u užem smislu radi se o pravim povratnim glagolima jer se povratna zamjenica ne može zamijeniti nekim drugim objektom, treba se promatrati kao dio predikata i dio je rječničke natuknice (Buscha, Helbig 2018: 56). Povratna zamjenica sastavni je dio predikata (prema rečeničnom članu *lexikalischer Prädikatsteil*²⁸) (Buscha, Helbig 2018: 190). Kod tih glagola povratni odnos i identitet trebaju se razumjeti smo u formalno gramatičkom smislu (formalna povratnost). Sadržajno tu ne postoji obostrani odnos i zbog toga nije moguća identifikacija subjekta i objekta (Buscha, Helbig 2018: 56).

²⁶ hrv. povratni glagoli u užem smislu

²⁷ hrv. povratne konstrukcije

²⁸ hrv. leksički dio predikata

2. povratne konstrukcije

Kod ove skupine povratna zamjenica nije obavezna i može se zamijeniti drugim objektom koji nije identičan subjektu, primjerice

u akuzativu: *berichtigen* (ispraviti), *verändern* (promijeniti), *kämmen* (češljati)

u dativu: *schaden* (štetiti), *verschaffen* (nabaviti), *verzeihen* (oprostiti) (Buscha, Helbig 2018: 56)

Kod povratnih konstrukcija povratna zamjenica stoji kao objekt koji je referencijalno identičan subjektu rečenice, subjekt i objekt rečenice su isti. Tu postoji povratni odnos radnje sa subjekta na objekt, odnosno semantička povratnost (Buscha, Helbig 2018: 187). Kod tih glagola radi se o nepravim povratnim glagolima jer je povratna zamjenica zamjenjiva objektom, ne može se promatrati kao dio predikata i nije dio rječničke natuknice. Tu je povratna zamjenica poseban slučaj objekta (Buscha, Helbig 2018: 56). Refleksivizacija je u tom slučaju obavezna. Takav odnos isti je i ako je povratna zamjenica priložna oznaka ili *freies sekundäres Satzglied*²⁹ (Buscha, Helbig 2018: 187). Kod povratnih konstrukcija povratna zamjenica može stajati u akuzativu, dativu ili u padežu s prijedlogom.

1. obavezna povratna zamjenica

a) povratna zamjenica u akuzativu

Du musst dich verteidigen. – Moraš se braniti.

isto: *sich etwas fragen* (pitati se nešto), *sich nennen* (nazivati se), *sich rasieren* (brijati se) (Buscha, Helbig 2018: 188)

b) povratna zamjenica u dativu

Er hat sich mehrmals widersprochen. – Više puta si je proturječio.

²⁹ hrv. slobodni sekundarni rečenični član

isto: *sich etwas abgewöhnen* (odviknuti se od nečega), *sich etwas beibringen* (naučiti nešto), *sich zu etwas gratulieren* (čestitati si na nečemu)

c) povratna zamjenica u padežu s prijedlogom

Du darfst nicht an dir zweifeln. – Ne smiješ sumnjati u sebe.

isto: *auf sich achten* (paziti na sebe), *jemanden nach sich beurteilen* (prosuđivati nekoga prema sebi), *jemanden zu sich einladen* (pozvati nekoga k sebi) (Buscha, Helbig 2018: 189)

2. neobavezna (slobodna) povratna zamjenica u dativu

a) dativ koristi (Buscha, Helbig 2018: 189)

Ich habe (mir) einen Atlas gekauft. – Kupio sam (si) atlas. (Buscha, Helbig 2018: 189; prema Buscha, Helbig 2018: 263)

isto: *(sich) etwas aufschreiben* (zapisati (si) nešto), *(sich) etwas bauen* (graditi (si) nešto), *(sich) etwas kochen* (kuhati (si) nešto)

Dativ koristi može se zamijeniti padežom s prijedlogom *für*.

Ich habe einen Atlas (für mich) gekauft. – Kupio sam atlas (za sebe).

b) posvojni dativ/*Träger-Dativ*³⁰

Ich wasche mir die Hände. – Perem (si) ruke.

Ich ziehe mir den Mantel an. – Oblačim (si) kaput.

isto: *(sich) etwas aufsetzen* (staviti (si) nešto), *(sich) etwas putzen* (prati/čistiti (si) nešto), *(sich) etwas verletzen* (ozlijediti/povrijediti (si) nešto) (Buscha, Helbig 2018: 189)

³⁰ hrv. dativ uz odjevne predmete

Kada kod glagola s priložnom oznakom povratna zamjenica nije u dativu, nego u akuzativu, ne radi se o posvojnem odnosu, nego povratna zamjenica ima funkciju objekta.

Ich kratze mich am Kopf. – Češkam se po glavi. (Buscha, Helbig 2018: 190)

Kod posvojnog dativa povratna zamjenica stoji uz objekt u akuzativu (ili uz priložnu oznaku) koji označuje dio tijela. Kod dativa uz odjevne predmete povratna zamjenica stoji uz objekt u akuzativu (ili priložnu oznaku) koji označava odjevni predmet. U obama slučajevima povratna zamjenica ima atributivni karakter (Buscha, Helbig 2018: 189).

Uz glagole koji dolaze samo s povratnom zamjenicom kao sastavnim dijelom glagola postoje glagoli koji imaju varijantu s povratnom zamjenicom kao dijelom predikata i varijantu bez povratne zamjenice, npr. *sich verschlucken/etwas verschlucken* (zagrcnuti se/progutati nešto). Takvi glagoli nisu povratne konstrukcije. Dokaz je za to test supstitucijom.

Das Kind verschluckt sich. Das Kind verschulckt den Kirschkern. – Dijete se zagrcne. Dijete guta košticu trešnje.

**Das Kind verschluckt sich und den Kirschkern.* – *Dijete guta sebe i košticu trešnje.

Budući da povratna zamjenica kod povratnih glagola u užem smislu nije objekt, ti se glagoli mogu zamijeniti sinonimnim glagolom bez povratne zamjenice.

Er erkundigt sich nach dem Weg. → *Er fragt nach dem Weg.* (On se raspituje za put.)

Ich kann mir keine Zahlen merken. → *Ich kann keine Zahlen behalten.* (Ne mogu zapamtiti brojeve.) (Buscha, Helbig 2018: 190)

Povratni glagoli u užem smislu dijele se u dvije skupine: *Reflexiva tantum*³¹ i *reflexive Verbvarianten*³².

1. glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom

a) povratna zamjenica u akuzativu

Ich kenne mich in moderner Musik nicht aus. – Ne razumijem se u modernu glazbu. (Buscha, Helbig 2018: 190)

isto: *sich bei jemandem für etwas bedanken* (zahvaliti nekome na nečemu), *sich erkälten* (prehladiti se), *sich verlieben* (zaljubiti se)

Na temelju svojeg značenja neki glagoli dolaze sa subjektom u 3. licu i padež povratne zamjenice ne može se prepoznati.

Am Bahnübergang hat sich ein schwerer Unfall ereignet. – Na prijelazu preko željezničke pruge dogodila se teška nesreća.

isto: *sich auf jemanden/etwas auswirken* (djelovati na nekoga/nešto), *sich auf etwas belaufen* (iznositi), *sich bewölken* (naoblačiti se)

Povratna zamjenica može biti fakultativni dio glagola.

Am Sonntag schlafe ich (mich) aus. – U subotu ću se naspavati.

isto: *(sich) absplitttern* (odvojiti se), *(sich) davonschleichen* (odšuljati se), *(sich) verbluten* (umrijeti zbog gubitka krvi)

³¹ hrv. glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom

³² hrv. povratne glagolske varijante

Neki glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom mogu se upotrijebiti u povratnim konstrukcijama tako da je glagol povezan s dvjema povratnim zamjenicama.

Ich wundere mich manchmal über mich (selbst). – Ponekad se čudim samom sebi.

b) povratna zamjenica u dativu

Ich verbitte mir solche Bemerkungen. (Zabranjujem takve primjedbe.)

isto: *sich etwas ausbedingen* (postaviti što za uvjet), *sich etwas ausbitten* (zahtijevati nešto), *(sich) etwas ausdenken* (izmisliti nešto) (Buscha, Helbig 2018: 191)

2. povratne glagolske varijante

a) povratna zamjenica u akuzativu

Ich habe mich in ihm getäuscht. – Prevarila sam se u njemu.

isto: *sich über jemanden/etwas ärgern* (ljutiti se na nekoga/nešto), *sich um jemanden/etwas bemühen* (potruditi se oko nekoga/nečega), *sich benehmen* (ponašati se)

Neke povratne glagolske varijante dolaze sa subjektom u 3. licu kojemu se ne može odrediti padež.

Der Sturm hat sich gelegt. – Oluja se stišala.

isto: *sich (zusammen)ballen* (skupljati se), *sich aus etwas ergeben* (proizlaziti iz nečega), *sich als etwas herausstellen* (ispostaviti se kao nešto)

Neke su povratne glagolske varijante sa subjektom koji označava živo neprijelazne inačice prijelaznih glagola kod kojih se subjekt pojavljuje kao objekt.

Sein Einfluss hat sich verstärkt. (Njegov se utjecaj povećao.) – *Er hat seinen Einfluss verstärkt.* (On je povećao svoj utjecaj.)

Kod nekih je povratnih glagolskih varijanti povratna zamjenica fakultativni dio glagola.

Im Urlaub habe ich (mich) immer nur kalt geduscht. – Na godišnjem odmoru uvijek sam se tuširao samo hladnom vodom.

isto: *(sich) baden* (kupati se), *(sich) erbrechen* (povraćati) (Buscha, Helbig 2018: 192)

U povratne glagolske varijante ubrajaju se neke konstrukcije s obaveznim prilogom ili pridjevom.

Er isst sich satt. – prilog (Najeo se.)

Er stellt sich taub. – pridjev (Pravio se gluh.)

Neke su povratne glagolske varijante moguće u povratnoj konstrukciji.

Ich habe mich über mich (selbst) geärgert. – Ljutio sam se na samog sebe.

Kod nekih povratnih glagolskih varijanti subjekt i objekt stoje u obratnom odnosu prema odgovarajućim rečeničnim članovima u nepovratnim varijantama.

Ich freue mich über deinen Erfolg. (Veselim se tvojem uspjehu.) – *Dein Erfolg freut mich.* (Tvoj me uspjeh veseli.)

isto: *sich über etwas ärgern* (ljutiti se zbog nečega), *sich für etwas begeistern* (oduševiti se za nešto), *sich für etwas interessieren* (zanimati se za nešto)

b) povratna zamjenica u dativu

Ich sehe mir das Bild an. – Gledam sliku.

isto: *sich an jemandem ein Beispiel nehmen* (ugledati se na nekoga), *sich etwas vornehmen* (planirati/namjeravati nešto), *sich etwas vorstellen* (zamisliti nešto)

c) povratna zamjenica u padežu s prijedlogom

Die Großeltern haben den Enkel zu sich genommen. – Djed i baka su uzeli unuka k sebi.

isto: *etwas für sich behalten* (zadržati nešto za sebe), *etwas an sich bringen* (prisvojiti što), (samo sa subjektom u 3. licu) *vor sich gehen* (dogadati se) (Buscha, Helbig 2018: 193)

Buscha i Helbig (2018: 56) govore i o recipročnim glagolima (*reziproke Verben*). To su glagoli kod kojih postoji uzajamni odnos između više subjekta i objekta.

1. *Peter unterhält seine Kinder.* – prijelazni glagol (Peter zabavlja svoju djecu.)
2. *Peter unterhält sich (im Kino).* – povratni glagol (Petar razgovara (u kinu).)
3. *Peter und Monika unterhalten sich.* – recipročni glagol (Peter i Monika razgovaraju.)

U drugoj je rečenici dubinska struktura **Peter unterhält Peter.* (*Peter razgovara s Peterom.), a u trećoj *Peter unterhält sich mit Monika.* – *Monika unterhält sich mit Peter.* (Peter razgovara s Monikom. – Monika razgovara s Peterom.) (Buscha, Helbig 2018: 57)

Za izražavanje recipročnog odnosa upotrebljavaju se povratna zamjenica *sich* u 3. licu i odgovarajuća osobna zamjenica u 1. i 2. licu ili posebna recipročna zamjenica *einander*.

Sie begegnen sich/einander. – Susreli su se/jedan drugog.

Sie verklagen sich/einander. – Optužuju se/jedan drugog. (Buscha, Helbig 2018: 57)

Recipročni povratni glagoli dijele se u dvije skupine.

1. *reziproke Verben im engeren Sinne/reflexive Verben mit reziproker Bedeutung*³³

Većina ovih glagola ne može izraziti recipročni (uzajamni) odnos jer se povratna zamjenica u tom slučaju ne temelji na objektu koji je u množini homoniman kao kod povratnih konstrukcija. To se može pokazati razlaganjem rečenice.

Hans und Peter erholen sich. (Hans i Peter se odmaraju.)

→ *Hans erholt sich und Peter erholt sich.* (Hans se odmara i Peter se odmara.) – povratnost

→ **Hans erholt Peter und Peter erholt Hans.* (*Hans odmara Petera i Peter odmara Hansa.) – recipročnost

Ipak, postoji skupina povratnih glagola u užem smislu koji su u svojem leksičkom značenju recipročni. Takvi glagoli dolaze u jednini i množini. U jednini se drugi subjekt pojavljuje kao prijedložni objekt s prijedlogom *mit*, a u množini se recipročno značenje može pojačati pomoću riječi *miteinander*.

Hans verbrüderet sich mit Peter. – Hans se pobratimljuje s Peterom.

Hans und Peter verbrüderen sich miteinander. – Hans i Peter su se pobratimljuju jedan s drugim. (Buscha, Helbig 2018: 194)

Recipročni glagoli u užem smislu u osnovnom su značenju već recipročni i najčešće se pojavljuju sa subjektom u množini (ili s prijedložnim izrazom uz subjekt).

Peter und Monika freunden sich an. – Peter i Monika su se sprijateljuju.

Peter freundet sich mit Monika an. – Peter se sprijateljuje s Monikom. (Buscha i Helbig 2018: 57)

³³ hrv. recipročni glagoli u užem smislu/povratni glagoli s recipročnim značenjem

Kod recipročnih glagola, kao i općenito kod povratnih glagola, mogu se razlikovati glagoli koji samo dolaze s povratnom zamjenicom (*Reziproka tantum*³⁴) i glagoli koji imaju nepovratnu varijantu s drugom valencijom i drugim značenjem (*reziproke Verbvarianten*³⁵). Kod recipročnih povratnih glagola povratna zamjenica može stajati samo u akuzativu (Buscha, Helbig 2018: 194).

a) recipročni glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom

Er hat sich mit seinen Eltern überworfen. – On se posvađao sa svojim roditeljima.

isto: *sich anfreunden* (sprijateljiti se), *sich verbrüdern* (pobratimiti se), *sich verfeinden* (zavaditi se)

b) recipročne glagolske varijante

Die Geschwister vertragen sich. – Braća se dobro slažu. (uz nepovratnu varijantu s drugačijim značenjem i drugačijom valencijom: *Er verträgt keinen Alkohol.* – On ne podnosi alkohol.) (Buscha, Helbig 2018: 194)

isto: *sich besprechen* (dogovarati se, razgovarati), *sich einigen* (složiti se, suglasiti se), (*sich*) *streiten* (svađati se) (Buscha, Helbig 2018: 195)

Neke recipročne glagolske varijante imaju nepovratnu varijantu kada se umjesto prijedloga *über* s objektom pojavljuje objekt u akuzativu. Druge recipročne glagolske varijante dolaze u nepovratnoj varijanti kada se recipročni subjekt pojavljuje kao objekt.

Er beriet sich mit seinen Mitarbeitern über die notwendigen Maßnahmen. – Razgovarao je sa svojim suradnicima o potrebnim mjerama.

→ *Er beriet mit seinen Mitarbeitern die notwendigen Maßnahmen.* – Dogovorio je potrebne mjere sa svojim suradnicima.

Die beiden Freunde haben sich versöhnt. – Oba prijatelja su se pomirila.

→ *Das Mädchen hat die beiden Freunde versöhnt.* – Djevojka je pomirila oba prijatelja.

³⁴ hrv. recipročni glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom

³⁵ hrv. recipročne glagolske varijante

Kod malog broja recipročnih glagola umjesto prijedloga *mit* stoji prijedlog *von*.

Hans und Beate haben sich (voneinander) getrennt. – Hans i Beate su se rastali (jedno od drugog).

→ *Hans hat sich von Beate getrennt.* Hans se rastao od Beate.

Ponekad recipročni odnos postoji kao distributivni odnos.

Die Krankenschwestern wechseln sich (miteinander) in der Nachwache ab. – Medicinske sestre izmjenjuju se (međusobno) u noćnom dežurstvu.

Die Schwester teilt mit dem Bruder die Schokolade. – Sestra dijeli čokoladu s bratom. (Buscha, Helbig 2018: 195)

2. *reziproke Konstruktionen/reflexive Konstruktionen mit reziproker Bedeutung*³⁶

Recipročne konstrukcije nisu recipročne u osnovnom značenju, nego se još mogu upotrebljavati povratno i prijelazno. Pri pojavljivanju povratne zamjenice *sich* događa se homonimija.

Inge und Peter kämmen sich. (Inge i Peter se češljaju.)

- 1) *Inge kämmt sich, Peter kämmt sich.* (Inge se češlja, Peter se češlja.) – povratni glagol
- 2) *Inge kämmt Peter und Peter kämmt Inge.* (Inge češlja Petera i Peter češlja Inge.) – recipročni glagol (Buscha, Helbig 2018: 57)

³⁶ hrv. recipročne konstrukcije/povratne konstrukcije s recipročnim značenjem

4.7. Podjela povratnih glagola prema Belaju

Belaj (2001: 3) dijeli povratne glagole prema mogućnosti upotrebe glagola s elementom *se* i bez elementa *se* te prema gramatičkoj funkciji elementa *se*. Povratne glagole dijeli u tri skupine: primarnopovratne, sekundarnopovratne i tercijarnopovratne glagole.

Primarnopovratni glagoli prototip su povratnih glagola. Kod njih se element *se* pojavljuje u funkciji čestice i njihova upotreba nije moguća bez *se*. Primarnopovratnim glagolima pripadaju glagoli s obaveznom povratnom zamjenicom, odnosno glagoli kod kojih se uvijek pojavljuje element *se*, a istovremeno ne postoji paralelni oblik istog glagola s istim osnovnim značenjem koji se pojavljuje bez *se* i prijelazan je (npr. *buditi se/buditi nekoga*). Funkcija elementa *se* kao čestice prepoznaje se nemogućnošću zamjene sa *sebe*. Ta nemogućnost zamjene sa *sebe* čini ih neprijelaznima i uvjetuje njihov status posebnih morfoloških i leksičkih jedinica. Primjeri *baviti se sobom*, *čuditi se sebi*, *smijati se sebi* potvrđuju da je element *se* kod primarnopovratnih glagola stvarno u funkciji čestice i da zajedno s glagolom čini morfološku i leksičku jedinicu. Takvi su glagoli primjerice *ponašati se*, *smijati se*, *nadati se*, *bojati se*, *naspavati se*. Postoje i primarnopovratni glagoli s recipročnim značenjem: *rastati se*, *sastati se*, *natjecati se*, *utrživati se*, *svađati se* itd. (Belaj 2001: 4)

Sekundarnopovratni glagoli nalaze se između primarnopovratnih i tercijarnopovratnih glagola i oni se smatraju nepravim povratnim glagolima. Element *se* kod sekundarnopovratnih glagola ima čestičnu funkciju, ali za razliku od primarnopovratnih glagola oni imaju paralelan prijelazan oblik bez *se*. “Taj oblik dijeli sa sekundarnopovratnim glagolima samo temeljna semantička obilježja, a njihovu značenjsku različitost uvjetuje upravo čestična funkcija elementa *se* koja sekundarnopovratnom glagolu ujedno osigurava status zasebne morfološke, a donekle i leksičke jedinice“ (Belaj 2001: 4). Takvi su glagoli *buditi/buditi se*, *micati/micati se*, *osjećati/osjećati se*, *spuštati/spuštati se*, *dizati/dizati se*. Kao i primarnopovratni glagoli, sekundarnopovratni glagoli mogu dolaziti u uzajamno povratnom značenju: *ljubiti se*, *grliti se*, *posvađati se*, *pomiriti se*, *uskladiti se*. Osim toga sekundarnopovratnim glagolima pripadaju povratno zalihosni glagoli. Oni su posebna podvrsta sekundarnopovratnih glagola po tomu što kod njih nema značenjske razlike u uporabi s elementom *se* i bez njega: *šetati/šetati se*, *blistati/blistati se*, *završiti/završiti se* (Belaj 2001: 5). Osim toga neki medijalni glagoli pripadaju

sekundarnopovratnim glagolima: *crnjeti/crnjeti se*, *zelenjeti/zelenjeti se*, *žutjeti/žutjeti se*, *crvenjeti/crvenjeti se*. Glagol upotrijebljen bez *se* nije prijelazan i značenje glagola s elementom *se* i bez njega različito je. Tako primjerice *crnjeti* znači postajati crn, a *crnjeti se* odisati, zračiti crnom bojom (Belaj 2001: 6).

Tercijarnopovratni glagoli najudaljeniji su od prototipa povratnih glagola jer kod njih element *se* nije ničim vezan uz njihovo morfološko i leksičko, nego samo uz sintaktičko značenje. Stoga element *se* uvijek ima funkciju povratne zamjenice, a glagol regira tu zamjenicu kao bilo koji drugi objekt. To su glagoli kao *umivati se*, *češljati se*, *kupati se*, *brijati se*, *čuvati se*. Tercijarnopovratni glagoli jedina su vrsta povratnih glagola kod koje *se* nema funkciju čestice. Oni nisu posebne leksičke jedinice (Belaj 2001: 6).

U hrvatskom jeziku postoji malobrojna skupina glagola koji imaju obilježja sekundarnopovratnih i tercijarnopovratnih glagola, ali njihov parnjak bez elementa *se* nema isto povratno značenje kao glagol koji se pojavljuje sa *se*. Toj skupini pripadaju glagoli *naći* i *zateći*. Oni se pojavljuju u jednom značenju bez *se* (*naći/zateći* nekoga negdje ili u nečemu), u sekundarnopovratnom značenju *naći se/zateći se*, gdje je element *se* u funkciji čestice (*naći se/zateći se* u neprilici) i u tercijarnopovratnom značenju (*naći se*(be) u nečemu) (Belaj 2001: 9).

“Time što povratne glagole analizira kao morfološku kategoriju i u skladu s time *se* katkad ima funkciju čestice, a katkad zamjenice B. Belaj uvodi novinu u promišljanje o povratnim glagolima” (Oraić Rabušić 2016: 51). Ipak, kod glagola tipa *zaljubiti se* ne radi se o reflektivnosti. Prije bi se moglo govoriti o načinu iskazivanja intransitivnosti, odnosno čestica *se* označava da je riječ o neprijelaznom glagolu (Marković 2018: 342). Dakle hrvatski jezik za izricanje povratnosti ima samo jedno sredstvo, povratnu zamjenicu *se*(be). Česticom *se* ne iskazuje se povratnost, već neprijelaznost (Marković 2018: 343).

4.8. Povratni glagoli u kajkavskom narječju

U dijalektološkim radovima (usp. Lončarić 1994, Celinić 2020) spominje se da je za kajkavsko narječje tipična povratnost nekih glagola koji u standardnom jeziku nisu povratni i da je u kajkavskom narječju češća upotreba povratne zamjenice u dativu nego u standardnom jeziku, ali se ne donose detaljniji opis i podjela povratnih glagola.

U kajkavskom narječju tipična je povratnost nekih glagola koji su u drugim hrvatskim govorima nepovratni: *mâ sêstra se čêra plâkala*³⁷; *bïcko têri se pâse*; *sem se vês počrlênel*; *čïtam, vučïm se*; *tâk su se nâfçili*. Povratni su i glagoli *sesti se*, *kleknôti se*, ali klitički oblik povratne zamjenice najčešće je u dativu: *bôm si mâlo sël*; *đjte si sêst*; *bôm si čâsa sêla*; *klêknol si je i mëlil se je*; *trêba se klêknôti*; *sêdnete se* (Lončarić 1994: 151). Celinić (2020: 13) također navodi neke glagole koji su povratni u kajkavskom narječju: *sesti se*, *leçi se*, *stati se*, *plakati se*, *jokati se*.

Od zamjениčkih enklitika povratna zamjenica obično dolazi prije drugih klitika u kajkavskom narječju, a dativ prije akuzativa: *ne bejeïmâ sa go (i go sa) nïč* (ne bojimo ga se ništa); *veseleïmâ sa mu (i mu sa) jâoke* (veselimo mu se jako). Karakteristična je uporaba etičkog dativa povratne zamjenice *sebe*: *mâle si pòčinem i òpet nâstavim*; *sem si rûku pòsekël* (Lončarić 1994: 138). Obična je posesivna uporaba nenaglašenog oblika povratne zamjenice u dativu: *On odgovori da išče si ženu, koja mu odišla.*; *Ja bum išel oca si iskat* (Lončarić 1994: 149; prema Zima 1987). Iza *se* obično nema kopule *je*: *tâk mi se zadrêmâlo*; *mâ sêstra se čêra plâkala* (Lončarić 1994: 146). Takve kajkavske konstrukcije s povratnom zamjenicom u dativu mogu se pojaviti uz neprijelazne glagole ili uz glagole kod kojih se podrazumijeva da se što čini u svoju korist. One potvrđuju isprepletenost refleksivnosti i značenjske medijalnosti (za korist vršitelja radnje): *On si spi.*, *Malo si je počinul.*, *Malo smo si popili i pojeli*. (Marković 2018: 207)

Povratni glagoli pojavljuju se u infinitivnoj konstrukciji s 3. licem jednine pomoćnog glagola *biti* koja ima isto značenje kao pasivna konstrukcija *se + prezent* glagola *moći*, *morati* i nekih drugih glagola: *tû se nê mōçi kupati*; *tû se mōçi obrïti*. Kako bi se jasnije izrazila misao, te se konstrukcije običnije javljaju uz osobnu zamjenicu: *tû vam se mōçi obrïti*; *tû mi se nê mōçi počesâti* (Lončarić 1994: 145). Težak (1981) u studiji o ozaljskom govoru piše o povratnim

³⁷ Povratnu zamjenicu u primjerima iz literature istaknula je autorica ovog rada.

glagolima. Navest ćemo primjere povratnih glagola iz ozaljskog govora jer se Ozalj nalazi geografski blizu Gornjeg Desinca, a i upotreba je povratnih glagola u govorima obaju mjesta identična. U ozaljskom govoru rijetko se upotrebljavaju konstrukcije u kojima se pasivno značenje izražava povratnim glagolom. Umjesto *Ova se kuća prodaje*, obično se u ozaljskom govoru kaže *Ova je hiža na prodaju.*, ali se konstrukcije s povratnim glagolom često upotrebljavaju u svevremenskom ili bezvremenskom značenju: *Zimi se pèrje číše, svînje se i blâgo polâžu (...)*. (Težak 1981: 322)

Povratni glagoli u ozaljskom su govoru češći nego u književnom jeziku: *Ne plâči se, ćêrko!*; *Sâmo se tî vûci!*; *Zâkej se zahâjaš k súsedu kat se ne trpíte?*. Vrlo je česta upotreba glagola s povratnom zamjenicom u dativu: *Póji si tò.*; *Počĩnite si mào.*; *Dêlajte si kěj cète.*; *Sněmi si kobâsu iz nâjže.*; *Un si nĩkej mĩsli.*; *Zěmi si krũha.*; *Nâjdi si kâkof pòsal.*; *Ćěš si kěj popiti?*; *Sědi si jèn cäs.* (Težak 1981: 322)

5. Rezultati terenskog istraživanja

5.1. Rezultati ciljanog upitnika

U ovom poglavlju prikazat će se odgovori ispitanika u prvom dijelu terenskog istraživanja koji se sastojao od ciljanog upitnika. Neće se navoditi odgovori za svakog ispitanika posebno, nego izabrani odgovori koje su ispitanici dali i njihov prijevod na njemački jezik. Kriteriji prema kojemu su izabrani odgovori ispitanika su pojavljivanje ili nepojavljivanje povratne zamjenice uz određeni glagol te morfološke i leksičke posebnosti. U odgovorima će se prikazati sve veze povratne zamjenice i određenog glagola koje su ispitanici naveli. Za svaki glagol navedena su najmanje dva odgovora i za svaki je glagol naveden barem jedan odgovor nekog starijeg i barem jedan odgovor nekog mlađeg ispitanika. U odgovorima ispitanika i prijevodima na njemački jezik masnim je slovima istaknuta povratna zamjenica.

1. probuditi **se**³⁸ – *aufwachen*

(D. M.) Tu **se**... rasteže **se**. Isteže **se** malo (...). Ženska **se** budi. – *Hier... streckt sie **sich** aus. Sie streckt **sich** ein bisschen aus (...). Die Frau wacht auf.*

(I. M.) Rasteže **se**. Zbudi **se**. – *Sie streckt **sich** aus. Sie wacht auf.*

(S. Š) Spava. Spi. Probudila **se** je. (...) Izbudila **se**... taj čas. I proteže **se**, da. – *Sie schläft. Sie schläft. Sie ist aufgewacht. (...) Sie ist aufgewacht... in diesem Moment. Und sie streckt **sich**, ja.*

(L. M.) Budi **se**. – *Sie wacht auf.*

2. pakirati **se** – *packen*

(D. M.) Sprema **se** na put. – *Sie bereitet **sich** auf die Reise vor.*

(S. Š.) Sprema kofer, ide na put. – *Sie packt den Koffer, geht auf eine Reise.*

(A. V.) Žena, dakle..., pakira odjeću..., kofer. – *So, die Frau... packt die Kleidung..., den Koffer.*

(L. M.) Spakira **se**. – *Sie packt.*

3. rukovati **se** – ***sich** die Hände schütteln*

(D. M.) Tu **se** rukuje s nekim. – *Hier schüttelt man die Hände jemandem.*

(S. Š) Ti **se** upoznavaju. (...) Pružaju **si** ruku³⁹. (...) zdraviju **se**. Pozdravljaju **se** i upoznavaju **se** (...). – *Die lernen **sich** kennen. (...) Sie reichen **sich** die Hände. (...) sie grüßen **sich**. Sie grüßen **sich** und lernen **sich** kennen.*

(A. V.) Dva muškaraca **se** rukuju. – *Zwei Männer schütteln **sich** die Hände.*

4. smijati **se** – *lachen*

(S. Š) A smije **se** i ględa (...). – *Und er lacht und sieht (zu) (...).*

(L. M.) Smije **se**. – *Er lacht.*

5. igrati **se** – *spielen*

(S. Š.) Djeca **se** igraju, vesele **se**. – *Die Kinder spielen, freuen **sich**.*

(L. M.) Djeca **se** igraju... u vrtiću. – *Die Kinder spielen... im Kindergarten.*

³⁸ Glagoli **se** u nastavku navode redosljedom kakav je u ciljanom upitniku.

³⁹ Autorica je kod ovog glagola pomagala ispitanici. Ovu je rečenicu ispitanica ponovila nakon autorice.

6. tući **se** – **sich** *prügeln* (**sich** *schlagen*)

(I. M.) Veseliju **se** (...). Tučeju **se**. – *Sie freuen sich* (...). *Sie prügeln sich*. (*Sie schlagen sich*.)

(S. Š.) Nešto su **se** posvažale (...), pa **se** čupaju, pa **se** tučeju. – *Sie haben (sich) etwas gestritten* (...), *so sie ziehen sich die Haare, so die prügeln sich* (*so sie schlagen sich*).

(A. V.) Žene **se** koļu. (...) Svažaju **se**. (...) Navlače **si** kosu..., viču. (...) Tuku **se**. – *Die Frauen balgen sich*. (...) *Sie streiten (sich)*. (...) *Sie ziehen sich die Haare..., schreien*. (...) *Sie prügeln sich*. (*Sie schlagen sich*.)

7. grliti **se** – **sich** *umarmen*

(I. M.) A ovi **se** veseliju, grliju. – *Und die freuen sich, umarmen sich*.

(S. Š.) A... grliju **se**, (...) vesele su. – *Und... sie umarmen sich, (...) sie sind fröhlich*.

(A. V.) Curice **se** grle. – *Die Mädchen umarmen sich*.

8. ljubiti **se** – **sich** *küssen*

(I. M.) A ovi **se** ljubiju. – *Und die küssen sich*.

(L. M.) Ovi **se** lube. – *Die küssen sich*.

9. obuvati **se** – **sich** *die Schuhe anziehen*

(S. Š.) A ovaj obuva cipeļę. – *Und der zieht sich die Schuhe an*.

(I. M.) Ova **se** obuva. – *Die zieht sich die Schuhe an*.

(L. M.) Obuva cipele. – *Er zieht sich die Schuhe an*.

(A. V.) Isprobava... tenisice..., cipele. (...) Da, obuva **se**. – *Er probiert... die Turnschuhe..., die Schuhe aus*. (...) *Ja, er zieht sich die Schuhe an*.

10. kupati **se** – *baden*

(S. Š.) Kupa **se**. – *Er badet*.

(A. V.) Beba **se** kupa..., pęre **se**. – *Das Baby badet..., wäscht sich*.

11. tuširati **se** – **(sich)** *duschen*

(D. M.) Ova **se** tušira ženska⁴⁰. – *Diese Frau duscht (sich)*.

(A. V.) Žena **se** tušira. – *Die Frau duscht (sich)*.

12. umivati **se** – **sich** *das Gesicht waschen*

(D. M.) Umiva **se**. – *Sie wäscht sich das Gesicht*.

(L. M.) Umiva **se**. – *Sie wäscht sich das Gesicht*.

13. brijati **se** – **sich** *rasieren*

(S. Š.) Ovaj **se** brije, mladiću. – *Dieser Junge rasiert sich*.

(A. V.) Muškarac **se** brije. – *Der Mann rasiert sich*.

14. češljati **se** – **sich** *kämmen*

(D. M.) Češļa kosu ženska. – *Die Frau kämmt sich die Haare*.

(I. M.) Češļa. – *Sie kämmt*.

(A. V.) Žena **si** češļa kosu. – *Die Frau kämmt sich die Haare*.

(L. M.) Žena **se** češļa. – *Die Frau kämmt sich*.

15. bojiti kosu – **sich** *die Haare färben*

(I. M.) Ova fŕče lasi. (...) A onda **se** farba. – *Sie lockt sich die Haare. (...) Dann färbt sie sich die Haare*.

(A. V.) Žena **si** farba kosu sama. – *Die Frau färbt sich die Haare selbst*.

(L. M.) Ova farba kosu. – *Die färbt sich die Haare*.

16. šišati **se** – **sich** *die Haare schneiden lassen*

(I. M.) Ova lasi reže. – *Die lässt sich die Haare schneiden*.

(S. Š.) Vaļda **se** šiša. Šiša kosu. (...) šiška kosu. – *Wahrscheinlich lässt sie sich die Haare schneiden. Sie lässt sich die Haare schneiden. (...) sie lässt sich die Haare schneiden*.

(A. V.) Dakle, žena **se** šiša. – *So, die Frau lässt sich die Haare schneiden*.

⁴⁰ Obilježen red riječi u iskazima ispitanika preveden je na njemački jezik neobilježenim redom riječi u svim primjerima.

17. šetati (**se**) – *spazieren*

(S. Š.) A ideju u šetnju..., šećuju **se**. – *Und sie gehen spazieren..., sie spazieren.*

(A. V.) Mladič i djevojka **se** šeću... prirodom. – *Der Junge und das Mädchen spazieren... in der Natur.*

18. klizati (**se**) – *Schlittschuh laufen (eislaufen)*

(S. Š.) To nešto sporta radiju. (...) Kliže **se**. – *Das treiben sie etwas Sport. (...) Sie läuft Schlittschuh. (Sie läuft eis.)*

(L. M.) Djevojka **se** kliže. – *Das Mädchen läuft Schlittschuh. (Das Mädchen läuft eis.)*

19. napraviti krevet – (**sich**) *das Bett machen*

(D. M.) Ova dela... krevet. – *Die macht... das Bett.*

(I. M.) Ova krevet sprema. – *Die macht das Bett.*

(S. Š.) Presvlači krevet, je li? (...) Da..., napravim **si** krevet ujutro. – *Sie bezieht das Bett, nicht wahr? (...) Ja..., ich mache (**mir**) das Bett am Morgen.*

(L. M.) Posprema krevet. – *Sie macht das Bett.*

20. prati zube – **sich** *die Zähne putzen*

(I. M.) Ovaj zube pere. – *Der putzt **sich** die Zähne.*

(A. V.) Dječak pere zube. – *Der Junge putzt **sich** die Zähne.*

21. misliti – (**sich**) *überlegen (nachdenken)*

(D. M.) Tu **se** nekaj razmišlja. – *Hier überlegt man (**sich**) etwas. (Hier denkt man über etwas nach.)*

(I. M.) Ova nekaj razmišlja. – *Die überlegt (**sich**) etwas. (Die denkt über etwas nach.)*

(S. Š.) Nešto razmišlja. – *Sie überlegt (**sich**) etwas. (Sie denkt über etwas nach.)*

(A. V.) Žena razmišlja. (...) Ha, žena misli, da. – *Die Frau überlegt (**sich**). (Die Frau denkt nach.)*
(...) *Ha, die Frau überlegt (**sich**), ja. (Ha, die Frau denkt nach, ja.)*

(L. M.) Žena razmišlja o nečemu. – *Die Frau überlegt (**sich**) etwas. (Die Frau denkt über etwas nach.)*

22. prati kosu – **sich** die Haare waschen

(I. M.) Përe ląsi. – Sie wäscht **sich** die Haare.

(L. M.) Pere kosu. – Sie wäscht **sich** die Haare

23. slomiti nogu – **sich** das Bein brechen

(D. M.) Strgala nogu. Strgala **si** je nogu. – Sie hat **sich** das Bein gebrochen. Sie hat **sich** das Bein gebrochen.

(A. V.) Osoba **si** je povrijedila nogu. (...) slomila **si** je nogu. – Die Person hat **sich** das Bein verletzt. (...) sie hat **sich** das Bein gebrochen.

(L. M.) Potrgala je nogu. – Sie hat **sich** das Bein gebrochen.

24. vezati cipele – **sich** die Schuhe zuschnüren

(D. M.) Źńęra tenisice. – Sie schnürt **sich** die Turschuhe zu.

(I. M.) Tenisice obuva. (...) Obuva **se**, je li? (...) Veęe. (...) – Sie zieht **sich** die Turnschuhe an. (...) Sie zieht **sich** die Schuhe an, nicht wahr? (...) Sie schnürt zu. (...)

(A. V.) Dakle, djevojka **si** obuva tenisice. (...) Veęe ęnirance. – So, das Mädchen zieht **sich** die Turnschuhe an. (...) Sie schnürt **sich** die Schnürsenkel zu.

25. moliti (**se**) – beten

(D. M.) Moli **se** Bogu. – Sie betet zu Gott.

(S. ř.) Moli dragoga Boga. – Sie bettet den lieben Gott.

(A. V.) Djevojka **se** moli da joj ispit proęe dobro. (...) Imam takav *feeling*⁴¹. – Das Mädchen betet, dass ihre Prüfung gut verläuft. (...) Ich habe ein solches „Feeling“.

26. plakati – weinen

(I. M.) A ovaj **se** plaęe. – Und der weint.

(L. M.) Plaęe, djete plaęe. – Es weint, das Kind weint.

⁴¹ engl. *feeling* = osjećaj

27. učiti – *lernen*

(I. M.) Ova čita. (...) Vučiju. – *Die liest. (...) Sie lernen.*

(S. Š.) Uči **se** (...) za ispite da **se** nauči... za... za ispite. – *Sie lernt (...) für die Prüfungen, damit sie für... für die Prüfungen lernt.*

(L. M.) Djevojka je zabrinuta jer... ima puno za učiti. (...) Uči, čita. – *Das Mädchen ist besorgt, weil... sie viel zu lernen hat. (...) Sie lernt, liest.*

28. sjesti – *sich setzen*

(D. M.) On pokušava sjesti. – *Er versucht **sich** zu setzen.*

(I. M.) Ovaj sjeda... na stolec. – *Der setzt **sich**... auf den Stuhl.*

(S. Š.) Sjedne na stolac. – *Er setzt **sich** auf den Stuhl.*

(L. M.) (...) sjeda... na stolicu. – *(...) er setzt **sich**... auf den Stuhl.*

(A. V.) Osoba... **se** ide... sjesti. (...) Osoba ide sjesti na stolac. (...) Osoba... sjeda. – *Die Person... geht **sich**... setzen. (...) Die Person geht **sich** auf den Stuhl setzen. (...) Die Person... setzt **sich**.*

29. leći – *sich legen*

(D. M.) Odmāra. Odmara **se**, mislim. (...) – *Sie erholt **sich**. Sie erholt **sich**, ich meine. (...) (Sie ruht (**sich**) aus. Sie ruht (**sich**) aus, ich meine. (...))*

(I. M.) Ova spi, odmara. (...) Ona leži. (...) Ona **se** bu leĝla. – *Die schlāft, erholt **sich**. (Die schlāft, ruht (**sich**) aus.) (...) Sie liegt. (...) Sie wird **sich** legen.*

(S. Š.) Odmāra. (...) Legnem u krevēt. – *Sie erholt **sich**. (Sie ruht (**sich**) aus.) (...) Ich lege **mich** ins Bett.*

(L. M.) Leži na kauču. (...) Legne. – *Sie liegt auf der Couch. (...) Sie legt **sich**.*

30. voziti bicikl – *Rad fahren*

(D. M.) Ona **se** vozi na biciklu. – *Sie fährt auf dem Fahrrad.*

(I. M.) A ova **se** na biciklinu vozi. – *Und die fährt auf dem Fahrrad.*

(L. M.) Vozi bicikl djevojčica. – *Das Mädchen fährt Rad.*

31. voziti auto – *Auto fahren*

(S. Š.) Vozi auto. – *Sie fährt Auto.*

(A. V.) Djevojka **se** vozi. – *Das Mädchen fährt.*

32. ustati – *aufstehen*

(I. M.) Ta **se** stala – *Die ist aufgestanden.*

(S. Š.) Proteže **se** da **se** probudi. (...) Digla si **se**... iz stolice⁴². (...) Digla **se** s kreveta. – *Sie streckt sich, damit sie aufwacht. (...) Du bist... vom Stuhl aufgestanden. (...) Sie ist vom Bett aufgestanden.*

(A. V.) Sjedne na krevet, ustane **se**. – *Sie setzt sich auf das Bett, sie steht auf.*

(L. M.) Žena **se** probudila upravo. Ustaje iz kreveta. – *Die Frau ist gerade aufgewacht. Sie steht vom Bett auf.*

33. razgovarati – **sich** *unterhalten (sprechen/reden)*

(D. M.) Oni razgovaraju i pijeju kavu. – *Sie unterhalten sich und trinken Kaffee. (Sie sprechen und trinken Kaffee./Sie reden und trinken Kaffee)*

(I. M.) Ovi raspravljaju nečesa. (...) Da, razgovaraju. – *Die diskutieren über etwas. (Die sprechen sich über etwas aus./Sie setzen sich über etwas auseinander.) (...) Ja, sie unterhalten sich. (Ja, sie sprechen./Ja, sie reden.)*

(S. Š.) (...) Dogovaraju **se** za izlazak. – (...) *Sie verabreden sich für ein Ausgehen.*

(A. V.) Dakle, djevojka i mladič su na spoju. Pričaju. Piju kavu. Zabavljaju **se**. (...)

Čakulaju. (...) Aha, razgovaraju **se**. – *So, das Mädchen und der Junge sind in einem Date. Sie unterhalten sich. (Sie sprechen./Sie reden.) Sie trinken Kaffee. Sie vergnügen sich. (...) Sie plaudern. (...) Aha, sie unterhalten sich. (Aha, sie sprechen./Aha, sie reden.)*

⁴² Autorica je kod ovog glagola pomagala ispitanici i ispitanica je odgovorila na autoričino pitanje u 2. licu jednine.

5.2. Rezultati spontanog govora

U nastavku se donose odgovori ispitanika iz drugog dijela istraživanja koji se sastojao od spontanog govora. Navedeni su iskazi ispitanika u kojima su spomenuli povratne glagole.

(A. V.)

Ha, prije, dakle, navečer nariktam **si** alarm. – *Ha, so, davor am Abend stelle ich **mir** den Wecker.*

Ali jedan alarm mi nije baš dovoljan, pa **se** budim svakix pet minuta (...). – *Aber ein Wecker reicht mir nicht, so ich wache jede fünf Minuten auf (...).*

Onda, dakle, malo, malo **se** protegnem. – *So, dann strecke ich **mich** ein bisschen, ein bisschen.*

Malo sam onda još i na mobitelu da dožem **sebi** (...). – *Ich bin dann noch ein bisschen am Handy, damit ich zu **mir** komme (...).*

(...) ja **si** idem oprat zube, dakle, obučem **se**, obujem **se**, kosu **si** počeslam (...). – (...) *ich gehe **mir** die Zähne putzen, so, ich ziehe **mich** an, ziehe **mir** die Schuhe an, kämme **mir** die Haare (...).*

Perem kosu navečer. – *Ich wasche **mir** die Haare am Abend.*

(D. M.)

Jutro kad **se** probudim... – *Wenn ich am Morgen aufwache...*

Umiti **se** (...). Zube operem (...), obučem **se** i... i ustanem. – ***Sich** das Gesicht waschen (...). Ich putze **mir** die Zähne (...), ich ziehe **mich** an und... und stehe auf.*

(...) popijem kavu i spremam daļe za ručak.... obitelji. – *Ich trinke (**mir**) einen Kaffee und bereite weiter auf das Mittagessen... für die Familie vor.*

I onda **se** ruča. I kađ **se** naruča, suže **se** opere (...). – *Und dann isst man zu Mittag. Und wenn man zu Mittag zu Ende isst, spült man das Geschirr (...).*

(I. M.)

Kat **se** stanem? – *Wenn ich aufstehe?*

Onda **se** umijem i idem na kavu. – *Dann wasche ich **mir** das Gesicht und gehe Kaffee trinken.*

A kaj? Moram **se** obleči (...). – *Und was? Ich muss **mich** anziehen (...).*

(...) onda **se** umijem i operem i preslečem. – (...) *dann wasche ich **mir** das Gesicht und wasche **mich** und kleide **mich** um.*

(L. M.)

Ovo **se** ostalo ne sečam. – *Ich erinnere **mich** nicht an das andere.*

I onda sam **se** probudila. – *Und dann bin ich aufewacht.*

(...) onda sam prala kosu. – (...) *dann habe ich **mir** die Haare gewaschen.*

Aha, al prije toga sam prala zube. – *Aha, aber davor habe ich **mir** die Zähne geputzt.*

Počeslala sam **se**, oprala sam zube, umila **se** i to. – *Ich habe **mich** gekämmt, **mir** die Zähne geputzt, **mir** das Gesicht gewaschen und das.*

Ili popijem čaj inače ili kavu ili tak nekaj. – *Oder ich trinke Tee oder Kaffee ansonsten oder so etwas.*

(S. Š.)

Kad **se** probudim, isto **se** protegnem (...). – *Wenn ich aufwache, strecke ich **mich** auch (...).*

Dignem **se** (...). – *Ich stehe auf (...).*

(...) umivam **se** ili **se** tuširam (...). – (...) *ich wasche **mir** das Gesicht oder dusche (**mich**) (...).*

Perem zube. – *Ich putze **mir** die Zähne.*

Pa malo **se** sa Niveom kremom namažem, počeslam. – *Dann trage ich **mir** ein bisschen Nivea auf, kämme **mich**.*

Onda **se** oblačim u svagdašnu robu (...). – *Dann ziehe ich **mich** in alltägliche Kleidung an (...).*
(*Dann ziehe ich **mir** alltägliche Kleidung an (...).*)

Onda idem staviti **si** žezvu za čaj ili za kavu (...). – *Danach setze ich (**mir**) eine Kanne für Tee oder Kaffee (...).*

Kat **se** sredi, onda idem u kuxiinu **s**i odma napraviti doručak i sednem i jedem i moram popiti četiri tablete. – *Wenn ich **mich** zurechtmache, dann gehe ich in die Küche und mache **mir** gleich das Frühstück und ich setze **mich**, esse und muss **mir** vier Tabletten einnehmen.*

5.3. Analiza rezultata

5.3.1. Analiza povratnih glagola iz ciljanog upitnika

U prvoj tablici analizirani su glagoli koji se nalaze u ciljanom upitniku. U odgovorima ispitanika navedene su potvrde iz ciljanog upitnika i spontanog govora. Za svaki glagol naveden je njegov izraz u standardnom jeziku, u odgovorima ispitanika i njegov ekvivalent u njemačkom jeziku. Svi su glagoli navedeni u infinitivu. U analizi glagola navedeno je samo je li glagol povratni, prijelazni ili neprijelazni. Kod povratnih glagola naznačeno je u kojem se padežu nalazi povratna zamjenica. Nije navedeno jesu li povratni glagoli pravi ili nepravi zbog različitog pristupa povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku, ali su uzajamno povratni glagoli označeni kao takvi.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
1. probuditi se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	buditi se /probuditi se /probuditi se /izbuditi se /zbuditi se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>aufwachen</i> – neprijelazni glagol
2. pakirati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	spakirati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu pakirati odjeću/kofer – prijelazni glagol	<i>packen</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol
3. rukovati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	rukovati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu pružati si ruku – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	<i>sich die Hände schütteln</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
4. smijati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	smijati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>lachen</i> – neprijelazni glagol
5. igrati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	igrati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>spielen</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol
6. tući se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	tući se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich prügeln (sich schlagen)</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
7. grliti se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	grliti se /grliti se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich umarmen</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
8. ljubiti se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	ljubiti se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich küssen</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
9. obuvati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	obuvati se /obuti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu obuvati si tenisice – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu obuvati cipele/tenisice – prijelazni glagol	<i>sich die Schuhe anziehen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
10. kupati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	kupati se /kupati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>baden</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
11. tuširati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	tuširati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>(sich) duschen</i> – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
12. umivati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	umivati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich das Gesicht waschen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
13. brijati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	brijati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich rasieren</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
14. češljati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	češljati se/ počesljati se/ počesljati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu češljati si kosu/počesljati si kosu – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu češljati kosu – prijelazni glagol češljati – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol	<i>sich kämmen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu <i>sich die Haare kämmen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
15. bojiti kosu – prijelazni glagol	<p>farbati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu</p> <p>farbati si kosu – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu</p> <p>farbati kosu – prijelazni glagol</p>	<i>sich die Haare färben</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
16. šišati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<p>šišati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu</p> <p>šišati kosu/šiškati kosu/režati lasi – prijelazni glagol</p>	<i>sich die Haare schneiden lassen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
17. šetati (se) – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<p>šetati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu</p> <p>iti (ići) u šetnu – neprijelazni glagol</p>	<i>spazieren</i> – neprijelazni glagol
18. klizati (se) – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	klizati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>Schlittschuh laufen (eislaufen)</i> – neprijelazni glagol
19. napraviti krevet – prijelazni glagol	<p>napraviti si krevet – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu</p> <p>delati krevet/pospremati krevet/spremati krevet – prijelazni glagol</p>	<i>(sich) das Bett machen</i> – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
20. prati zube – prijelazni glagol	oprati si zube – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu prati zube/oprati zube – prijelazni glagol	<i>sich die Zähne putzen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
21. misliti – neprijelazni glagol	razmišljati nekaj/nešto ⁴³ – prijelazni glagol; ili razmišljati – neprijelazni glagol misliti/razmišljati/razmišljati o nečemu – neprijelazni glagol	<i>(sich) etwas überlegen</i> – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu <i>nachdenken</i> – neprijelazni glagol
22. prati kosu – prijelazni glagol	prati kosu/lasi – prijelazni glagol	<i>sich die Haare waschen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
23. slomiti nogu – prijelazni glagol	slomiti si nogu /strgati si nogu/povrijediti si nogu – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu strgati/potrgati nogu – prijelazni glagol	<i>sich das Bein brechen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

⁴³ Glagol *razmišljati* može se protumačiti na dva načina u iskazima ispitanika. Riječi *nekaj* i *nešto* mogu se shvatiti kao zamjenice koja funkcioniraju kao izravni objekt i u tom slučaju *razmišljati* je prijelazni glagol. Osim toga riječi *nekaj* i *nešto* mogu se protumačiti kao prilozi, tada glagol *razmišljati* nema objekt i neprijelazan je.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
24. vezati cipele – prijelazni glagol	žņirati tenisice/žņirati tenisice/vezati žņirance/vezati cipele – prijelazni glagol vezati – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol	<i>sich die Schuhe zuschnüren</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
25. moliti (se) – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	moliti se /moliti se Bogu – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu moliti dragoga Boga – prijelazni glagol	<i>beten</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol
26. plakati – neprijelazni glagol	plakati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu plakati – neprijelazni glagol	<i>weinen</i> – neprijelazni glagol
27. učiti – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol	učiti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu učiti/vučiti – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol	<i>lernen</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol
28. sjesti – neprijelazni glagol	sjesti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu sjesti/sęsti/sjedati/sesti – neprijelazni glagol	<i>sich setzen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
29. leći – neprijelazni glagol	leći se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu leći – neprijelazni glagol	<i>sich legen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
30. voziti bicikl – prijelazni glagol	voziti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu voziti bicikl – prijelazni glagol	<i>Rad fahren</i> – prijelazni glagol
31. voziti auto – prijelazni glagol	voziti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu voziti auto – prijelazni glagol	<i>Auto fahren</i> – prijelazni glagol
32. ustati – neprijelazni glagol	ustati se /stati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu ustajati – neprijelazni glagol	<i>aufstehen</i> – neprijelazni glagol
33. razgovarati – neprijelazni glagol	razgovarati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu razgovarati – neprijelazni glagol	<i>sich unterhalten</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu <i>sprechen/reden</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol

5.3.2. Analiza ostalih povratnih glagola

U nastavku se analiziraju ostali povratni glagoli koje su ispitanici spomenuli tijekom terenskog istraživanja i u ciljanom upitniku i u spontanom govoru.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
rastezati se /protezati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	rastežati se /rastezati se /protezati se /protežati se /protežati se /protežati se /protegnuti se /protegnuti se /istežati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	sich ausstrecken/sich strecken – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
spremati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	spremati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu spremati kofer – prijelazni glagol	sich vorbereiten – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
pozdravljati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	zdraviti se /pozdravljati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	sich grüßen – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
upoznavati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	upoznavati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	sich kennenlernen – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
veseliti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	veseliti se/veseliti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich freuen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
svađati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	svažati se/posvažati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>(sich) streiten</i> – fakultativno uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
klati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	klati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich balgen</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
čupati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	čupati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu navlačiti si kosu – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	<i>sich die Haare ziehen</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
isprobavati cipele – prijelazni glagol	isprobavati tenisice/isprobavati cipele – prijelazni glagol	<i>sich die Schuhe ausprobieren</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
prati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	prati se/oprati se ⁴⁴ – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich waschen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu

⁴⁴ Ispitanik je naveo više povratnih glagola u nizu u sponatnom govoru, stoga kod glagola *oprati se* i *presleći se* nije naveo povratnu zamjenicu, ali pretpostavlja se da povratna zamjenica dolazi uz spomenute glagole.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
kovrčati kosu – prijelazni glagol	frkati lasi – prijelazni glagol	<i>sich die Haare locken</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
odmarati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	odmarati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu odmarati/odmarati – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol	<i>sich erholen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu <i>(sich) ausruhen</i> – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
dići se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	dići se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>aufstehen</i> – neprijelazni glagol
raspravljati – prijelazni glagol	raspravljati nečesa ⁴⁵ – prijelazni glagol; ili raspravljati – neprijelazni glagol	<i>diskutieren</i> – neprijelazno upotrijebljen prijelazni glagol <i>sich aussprechen/sich auseinandersetzen</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
dogovarati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	dogovarati se – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich verabreden</i> – uzajamno povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu

⁴⁵ U ovom primjeru moguće su različite interpretacije. Riječ *nečesa* (nešto) može se shvatiti kao zamjenica koja je izravni objekt i u tom je slučaju *raspravljati* prijelazni glagol. Ako se riječ *nečesa* protumači kao prilog, glagol *raspravljati* nema objekt i neprijelazan je.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
zabavljati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	zabavljati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich vergnügen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
postaviti alarm (budilicu) – prijelazni glagol	nariktati si alarm – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	<i>sich den Wecker stellen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
doći (k) sebi – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	doći sebi – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	zu <i>sich kommen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
obučiti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	obučiti se/obleći se ⁴⁶ /oblačiti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich anziehen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
presvući se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	presleći se ⁴⁷ – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich umkleiden</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
sjećati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	sećati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich erinnern</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
namazati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	namazati se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	<i>sich (etwas) auftragen</i> – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

⁴⁶ Ispitanik je naveo više povratnih glagola i nije kod svakog povratnog glagola spomenuo povratnu zamjenicu, ali pretpostavlja se da ona dolazi.

⁴⁷ Vidi fusnotu 46.

hrvatski standardni jezik	odgovori ispitanika	njemački jezik
staviti džezvu (lončić) – prijelazni glagol	staviti si žezvu – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	(sich) eine Kanne stellen – fakultativno povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
srediti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	srediti se – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu	sich zurechtmachen – povratni glagol s povratnom zamjenicom u akuzativu
napraviti doručak – prijelazni glagol	napraviti s ⁱ doručak – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu	sich das Frühstück machen – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu
popiti tablete – prijelazni glagol	popiti (četiri) tablete – prijelazni glagol	sich die Tabellten einnehmen – povratni glagol s povratnom zamjenicom u dativu

Zanimljivo je što je glagol *češljati se* potvrđen u četirima različitim varijantama: s povratnom zamjenicom u akuzativu (*Žena se češlja.*), s povratnom zamjenicom u dativu (*Žena si češlja kosu.*), samo s izravnim objektom bez povratne zamjenice (*Češlja kosu ženska.*) i bez povratne zamjenice i izravnog objekta (*Češlja.*). Slične su potvrde i kod glagola *bojiti kosu*, smo što nema potvrde bez povratne zamjenice i izravnog objekta (*Ova se farba.*; *Žena si farba kosu sama.*; *Ova farba kosu.*). Primjer *Žena si farba kosu sama.* jedini je primjer u istraživanju gdje je upotrijebljen zamjениčki pridjev *sam*, a upotrijebila ga je mlađa ispitanica. Zanimljivo je da je kod glagola *češljati se* i *bojiti kosu* jedna mlađa ispitanica jedina upotrijebila povratnu zamjenicu u dativu (*Žena si češlja kosu.*; *Žena si farba kosu sama.*), ostali su ispitanici upotrijebili povratnu zamjenicu u akuzativu (*Žena se češlja.*; *Ova se farba.*) ili prijelazni objekt (*Češlja kosu ženska.*; *Farba kosu.*). Svi su ispitanici uz glagole *šetati* i *klizati* upotrijebili povratnu zamjenicu (*E, ovi se šećeju.*;

Djevojka se kliže.). Stariji su ispitanici upotrijebili glagol *misliti/razmišljati* s riječima *nekaj* i *nešto*. Ovisno o interpretaciji riječi *nekaj* i *nešto* (radi li se o zamjenici ili prilogu) glagol je tu u prijelaznom ili neprijalznom obliku (*Ova nekaj razmišlja.*; *Nešto razmišlja (...)*). Jedna mlađa ispitanica upotrijebila je taj glagol u neprijelaznom obliku s prijedlogom *o* i neizravnim objektom u dativu (*Žena razmišlja o nečemu.*), a jedna ga je starija ispitanica upotrijebila u pasivnom obliku s povratnom zamjenicom (*Tu se nekaj razmišlja.*). Izvan okvira terenskog istraživanja jedna je starija ispitanica u spontanom razgovoru upotrijebila taj glagol s povratnom zamjenicom u dativu (*Sikaj si ja mislim./Sikaj si razmišlam.*). Glagol *prati zube* u ciljanom upitniku nije potvrđen s povratnom zamjenicom u dativu ni kod jednog ispitanika, već samo s izravnim objektom (*Ovaj zube pere.*), ali ga je u spontanom govoru jedna mlađa ispitanica potvrdila s povratnom zamjenicom u dativu (*(...) ja si idem oprat zube (...)*). Kod glagola *prati kosu* nije potvrđen nijedan primjer s povratnom zamjenicom u dativu. Potvrđen je dativ koristi kod jedne starije i jedne mlađe ispitanice (*Da..., napravim si krevet ujutro.*; *Ha, prije, dakle, navečer nariktam si alarm.*). Inače je jedna mlađa ispitanica često navodila oblike s posvojnim ili etičkim dativom (npr. *Osoba si je povrijedila nogu.*), a druga mlađa ispitanica nije ni jednom upotrijebila povratnu zamjenicu u dativu. Jedna je starija ispitanica kod glagola *slomiti nogu* paralelno spomenula oblik glagola bez povratne zamjenice i oblik glagola s povratnom zamjenicom u dativu (*Strgala nogu. Strgala si je nogu.*). Nijedan ispitanik nije kod glagola *vezati cipele* upotrijebio povratnu zamjenicu. Taj glagol spomenut je bez objekta (*Veže.*) ili s izravnim objektom (*Veže cipele.*). Dva su starija ispitanika upotrijebila glagol *plakati* s povratnom zamjenicom (*A ovaj se plače.*), a samo je jedna starija ispitanica upotrijebila glagol *učiti* u povratnom obliku (*Uči se (...)*). Ostali su ispitanici spomenute glagole naveli u nepovratnom obliku (*Dječak plače.*; *Uči (...)*). Glagoli *sjesti*, *oprati zube*, *staviti džezvu* i *napraviti doručak* s povratnom zamjenicom u dativu potvrđeni su u infinitivu u konstrukciji s glagolom *ići* (*Osoba... se ide... sjesti.*; *(...) ja si idem oprat zube (...)*; *Onda idem staviti si žezvu za čaj ili za kavu (...)*; *(...) onda idem u kuxiñu sⁱ odma napraviti doručak.*). Jedna mlađa ispitanica paralelno je u ciljanom upitniku navela glagol *sjesti* kao povratni s povratnom zamjenicom u akuzativu i dva puta kao nepovratni glagol (*Osoba... se ide... sjesti. (...) Osoba ide sjesti na stolac. (...) Osoba... sjeda.*). Kasnije ga je navela u nepovratnoj varijanti (*Sjedne na krevet (...)*). Jedan stariji ispitanik upotrijebio je glagol *leći* u povratnom obliku (*Ona se bu legla.*). Jedna mlađa ispitanica i dva starija ispitanika naveli su glagol *ustati* s povratnom zamjenicom (*(...) ustane se...*). Samo je jedna mlađa ispitanica spomenula glagol *razgovarati* kao povratni (*Aha,*

razgovaraju se). Jedna je starija ispitanica upotrijebila pasivne konstrukcije s povratnom zamjenicom *se* (*I onda se ruča. I kad se naruča, suže se opere (...)*). Jedini primjer povratne zamjenice *se* u naglašenom obliku potvrđen je kod jedne mlađe ispitanice i povratna je zamjenica u tom primjeru u dativu (*(...) da dožem sebi (...)*).

Mlađe su ispitanice kod glagola u 3. licu množine prezenta upotrebljavale nastavke tipične za standardni jezik (*Curice se grle*), samo je jedna mlađa ispitanica jednom upotrijebila nastavak tipičan za kajkavsko narječje (*Dva se šećeju*). Stariji su ispitanici ponekad upotrebljavali nastavak tipičan za kajkavsko narječje (*A ovi se veseliju, grliju*), a ponekad nastavak kakav je u standardnom jeziku (*Ovi se lube*). Jedna je starija ispitanica u dijelu istraživanja s ciljanim upitnikom navodila neke glagole u 1. licu jednine (*Da..., napravim si krevet ujutro.; Plačem.; Legnem u krevet.; E, vozim se na biciklu*). Starija ispitanica koja je boravila u Njemačkoj upotrijebila je konstrukciju sličnu u njemačkom jeziku (raditi sporta – *Sport treiben*). I stariji i mlađi ispitanici potvrdili su germanizme (*spakirati se* – spremati se/pakirati, *kofer* – prtljaga, *farbati* – bojiti, *žhirati* – vezati, *žniranci* – vezice, *nariktati* – postaviti), a samo stariji ispitanici dijalektizme (*lasi* – vlasi (kosa), *šiškati se* – šišati se, *biciklin* – bicikl). Jedna je mlađa ispitanica spominjala kolokvijalizme (*čakulati* – razgovarati, *klati se* – tući se). Osim kolokvijalizama spomenula je jedan anglizam (*feeling* – osjećaj).

6. Zaključak

Povratnost je glagolsko stanje u kojemu su vršitelj i trpitelj radnje isti. Ona predstavlja složenu pojavu, a u hrvatskom i u njemačkom jeziku izriče se povratnom zamjenicom. U hrvatskom je povratna zamjenica *se(be)*, a u njemačkom *sich*. Povratni glagoli u kajkavskom narječju hrvatskog jezika pokazuju neke specifičnosti koje ih razlikuju od povratnih glagola u drugim govorima hrvatskih narječja, ali i neke osobine koje ih povezuju s povratnim glagolima u njemačkom jeziku. Za kajkavsko narječje karakteristična je povratnost nekih glagola (*plakati se, sestiti se, leći se*) te česta upotreba etičkog dativa. Etički dativ također se često pojavljuje u njemačkom jeziku.

U ovom diplomskom radu donesen je pregled povratnih glagola u kajkavskom mjesnom govoru Gornjeg Desinca i u njemačkom jeziku. Navedeni su povijesni i demografski podatci o Gornjem Desincu koji su važni za razvoj govora tog sela. Nakon opisa osobina govora Gornjeg Desinca prikazan je pristup povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku. Opisani su uvjeti refleksivizacije te obilježja povratne zamjenice i povratnih glagola u obama jezicima. U hrvatskoj i njemačkoj jezikoslovnoj tradiciji različito se pristupalo povratnim glagolima. U hrvatskoj tradiciji povratni su se glagoli dijelili prema semantičkom kriteriju, a u njemačkom jeziku prema sintaktičkom kriteriju. Budući da se u novije vrijeme o povratnim glagolima razmišlja kao o sintaktičkoj kategoriji, prikazana je podjela povratnih glagola prema Marinčić (2012), koja povratne glagole u hrvatskom jeziku dijeli prema sintaktičkom kriteriju zastupljenom u njemačkim gramatikama. Kao primjer podjele povratnih glagola u njemačkom jeziku prikazana je podjela povratnih glagola prema Buschi i Helbigu (2018). Belaj (2001) dijeli povratne glagole u skladu s teorijom prototipa, govori da *se* može biti i čestica i povratna zamjenica te donosi novost u promišljanje o povratnim glagolima u hrvatskom jeziku, stoga je prikazana njegova podjela povratnih glagola kao primjer podjele povratnih glagola u hrvatskom jeziku prema suvremenim pristupima. Marković (2018) tvrdi da čestica *se* nije sredstvo izražavanja povratnosti, nego neprijelaznosti. Poseban dio diplomskog rada čini opis karakteristika povratnih glagola u kajkavskom narječju s primjerima iz literature.

Na temelju provedenog terenskog istraživanja može se zaključiti da se kod glagola koji su u govorima kajkavskoga narječja nerijetko povratni vidi tendencija gubitka povratnosti. Takva tendencija posebno je uočljiva kod glagola *sjesti* i *leći*. Povratnost se najviše i donekle čuva kod glagola *ustati* (*ustati se*). Glagoli koji su tipično povratni u kajkavskom narječju češće su potvrđeni kod starijih ispitanika. To se može objasniti time što su mlađi ispitanici izloženiji utjecaju medija, govornika ostalih narječja i standardnog jezika. Može se uočiti da se čuva etički dativ povratne zamjenice, čak i kod mlađih ispitanika. Pritom je jedna mlađa ispitanica vrlo često upotrebljavala etički dativ, dok kod druge on nije ovjeren. To upućuje na individualne razlike ispitanika kod upotrebljavanja povratnih glagola.

Budući da se povratni glagoli u hrvatskom i njemačkom jeziku razlikuju, izvorni govornici hrvatskog jezika koji uče njemački jezik često griješe u upotrebi povratnih glagola. Negativni se transfer prije svega odnosi na glagole koji su u hrvatskom jeziku povratni, a u njemačkom nisu i

obrnuto. Kod podučavanja povratnih glagola u njemačkom jeziku može pomoći kontrastivni pristup. Kada se učenike njemačkog jezika eksplicitno uputi na razlike u povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku, mogu lakše zapamtiti koji su glagoli u njemačkom jeziku povratni, a koji nisu.

heiraten – u njemačkom jeziku nije povratni glagol

vjenčati **se** – u hrvatskom je jeziku povratni glagol

sich verspäten – u njemačkom je jeziku povratni glagol

zakasniti – u hrvatskom jeziku nije povratni glagol

Njemački jezik imao je velik utjecaj na kajkavsko narječje hrvatskog jezika. Bilo bi zanimljivo istražiti utjecaje njemačkog jezika na govor Gornjeg Desinca i plješivičkoprigorske kajkavske govore, posebno na sintaktičkoj i leksičkoj razini. Općenito su plješivičkoprigorski govori relativno malo zastupljeni u literaturi i još uvijek slabo istraženi, a čine jednu zanimljivu skupinu govora jer se nalaze na području gdje se susreću sva tri narječja hrvatskog jezika. Stoga bi te govore trebalo istražiti na svim jezičnim razinama.

7. Popis literature

1. Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Barić i dr.] 2005. *Hrvatska gramatika*. Četvrto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
2. Belaj, Branimir. 2001. Prototipno-kontekstualna analiza povratnih glagola u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, I-II, 51-52: 1-11. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/24789>]
3. *Hrvatski leksikon*. 1997. Sv. 2: L-Ž. Zagreb: Naklada Leksikon.
4. Buscha, Joachim – Gerhard Helbig. 2018. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 1. Auflage. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.

5. Celinić, Anita. 2020. Kajkavsko narječje. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2: 1-37. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/360041>]
6. Galić Josip – Josip Lisac. 2017. Kajkavski govori u okolici Jastrebarskoga: Petrovina i Domagović. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21: 129-145. [pregled: 6. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/274550>]
7. Hoberg, Rudolf – Ursula Hoberg. 1997. *Der kleine Duden. Deutsche Grammatik*. 2. überarbeitete Auflage. Mannheim: Dudenverlag.
8. Kišan, Josip. 2022. *Desinec i Prhoć kroz vjeru, ljude i običaje*. Gornji Desinec: Vlastita naklada.
9. Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6: 237-245. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/301004>]
10. Lončarić, Mijo. 1994. O kajkavskoj sintaksi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, I, 20: 137-154. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/103316>]
11. Marinčić, Senka. 2008. Povratna zamjenica kao zamjenica identiteta u njemačkome i hrvatskom jeziku. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 4: 78-91. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/334462>]
12. Marinčić Senka. 2010. Refleksivizacija u jednostavnoj rečenici njemačkoga i hrvatskoga jezika. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 6: 204-216. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/334259>]
13. Marinčić, Senka. 2012. O konstrukciji “glagol + sich” u njemačkome i “glagol + se” u hrvatskome jeziku na sintaktičko-semantičkoj razini. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 9: 45-65. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/332147>]
14. Marković, Ivan. 2018. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Treće izdanje. Zagreb: Disput.
15. Oraić Rabušić, Ivana. 2015. O odnosu elementa *se* i zamjenice *sebe*. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, I, 41: 97-126. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/209341>]
16. Oraić Rabušić, Ivana. 2016. Pristup povratnim glagolima u hrvatskom jeziku. *Filologija*, 66: 35-58. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/274513>]
17. Oraić Rabušić, Ivana. 2017. Podjela konstrukcija *sa se* u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, XLIII, 84: 173-197. [pregled: 5. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/281173>]

18. Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5: 203-428. [pregled: 1. 6. 2023. <https://hrcak.srce.hr/file/301038>]
19. Vuković Cena, Zdenko. 2015. *Desinec za dušu*. Gornji Desinec: Župa sv. Ivana Krstitelja.

Internetski izvori

1. URL 1: Duden

<https://www.duden.de/rechtschreibung/sich> [pregled 24. 5. 2023.]

2. URL 2: Državni zavod za statistiku

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_01/h01_01_01_zup01-1694.html

[pregled: 5. 6. 2023.]

3. URL 3: Državni zavod za statistiku

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup01_1694.html [pregled: 5. 6. 2023.]

4. URL 4: Državni zavod za statistiku

<https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88> [pregled: 12. 6. 2023.]

5. URL 5: Wikipedia

https://hr.wikipedia.org/wiki/Gornji_Desinec [pregled: 19. 6. 2023.]

6. URL 6: Hrvatski jezični portal

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19iWRh4 [pregled 28. 8. 2023.]

7. URL 7: Hrvatski jezični portal

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19iXRl%2F [pregled 31. 8. 2023.]

8. URL 8: Hrvatski jezični portal

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19iXRl1 [pregled 31. 8. 2023.]

9. URL 9: Hrvatski jezični portal

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19vXRZ1 [pregled 28. 8. 2023.]

10. URL 10: Hrvatski jezični portal

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19gURF7 [pregled 20. 8. 2023.]

8. Sažetak

SAŽETAK

U diplomskom radu “Povratni glagoli u govoru Gornjeg Desinca i u njemačkom jeziku” donesen je pregled povratnih glagola u kajkavskom govoru Gornjeg Desinca, sela pokraj Jastrebarskog, i u njemačkom jeziku. Navedena su obilježja govora Gornjeg Desinca i prikazan je različit pristup povratnim glagolima u hrvatskom i njemačkom jeziku. Predstavljeni su i analizirani rezultati provedenog terenskog istraživanja u kojem se pokušalo ustanoviti postoje li razlike u upotrebi povratnih glagola kod starijih i mlađih ispitanika. Utvrdilo se da stariji ispitanici više upotrebljavaju glagole koji su povratni u kajkavskom narječju, iako rezultati upućuju na tendenciju nestajanja povratnosti. U diplomskom radu predlaže se kontrastivni pristup u podučavanju povratnih glagola te se daje poticaj za buduća istraživanja govora Gornjeg Desinca i ostalih plješivičkoprigrorskih govora te utjecaja njemačkog jezika na govor Gornjeg Desinca.

KLJUČNE RIJEČI:

povratni glagoli, kajkavsko narječje, plješivičkoprigrorski dijalekt, Gornji Desinec, njemački jezik

ZUSAMMENFASSUNG

In der Diplomarbeit "Reflexive Verben in der Mundart von Gornji Desinec und in der deutschen Sprache" wird ein Überblick über reflexive Verben in kajkavischer Mundart von Gornji Desinec, einem Dorf in der Nähe von Jastrebarsko, und in der deutschen Sprache gegeben. Die Eigenschaften der Mundart von Gornji Desinec werden angeführt und ein verschiedener Zugang zu reflexiven Verben in der kroatischen und deutschen Sprache wird dargestellt. Die Ergebnisse der durchgeführten Feldforschung werden dargeboten und analysiert. In der Feldforschung versuchte man zu ermitteln, ob es Unterschiede in der Verwendung von reflexiven Verben bei älteren und jüngeren Befragten gibt. Es wurde festgestellt, dass die älteren Befragten Verben, die in kajkavischer Mundart reflexiv sind, mehr verwenden, obwohl die Ergebnisse auf die Tendenz des Reflexivitätsverlustes hinweisen. In der Diplomarbeit wird kontrastiver Zugang in der Lehre von reflexiven Verben vorgeschlagen und eine Anregung zu zukünftigen Forschungen der Mundart von Gornji Desinec, anderer Dialekte *plješivičkoprigrorski* und des Einflusses der deutschen Sprache auf die Mundart von Gornji Desinec wird gegeben.

SCHLÜSSELWÖRTER:

reflexive Verben, kajkavischer Dialekt, der Dialekt *plješivičkoprigrorski*, Gornji Desinec, deutsche Sprache

9. Prilozi

ANKETNI LISTIĆ

Anketni listić

Datum i mjesto:

Ispitanik:

Godina rođenja ispitanika:

Želi li ispitanik da se u diplomskom radu spomene njegovo puno ime i prezime? DA NE

I. dio – ciljani upitnik sa slikama

1. probuditi se –

2. pakirati se –

3. rukovati se –

4. smijati se –

5. igrati se –

6. tući se –

7. grliti se –

8. ljubiti se –

9. obuvati se –

10. kupati se –

11. tuširati se –

12. umivati se –
13. brijati se –
14. češljati se –
15. bojiti kosu –
16. šišati se –
17. šetati –
18. klizati –
19. napraviti krevet –
20. prati zube –
21. misliti –
22. prati kosu –
23. slomiti nogu –
24. vezati cipele –
25. moliti –
26. plakati –
27. učiti –
28. sjesti –
29. leći –
30. voziti bicikl –
31. voziti auto –
32. ustati –
33. razgovarati –

II. dio – opis jutarnje rutine (*Kaj delaš/delate jutri?*)

Opažanja i napomene

SLIKE ZA CILJANI UPITNIK

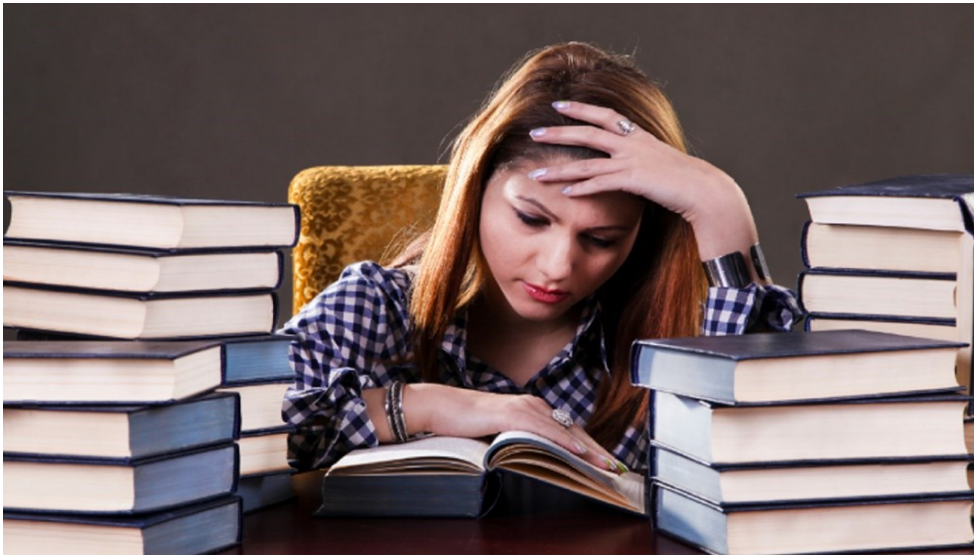
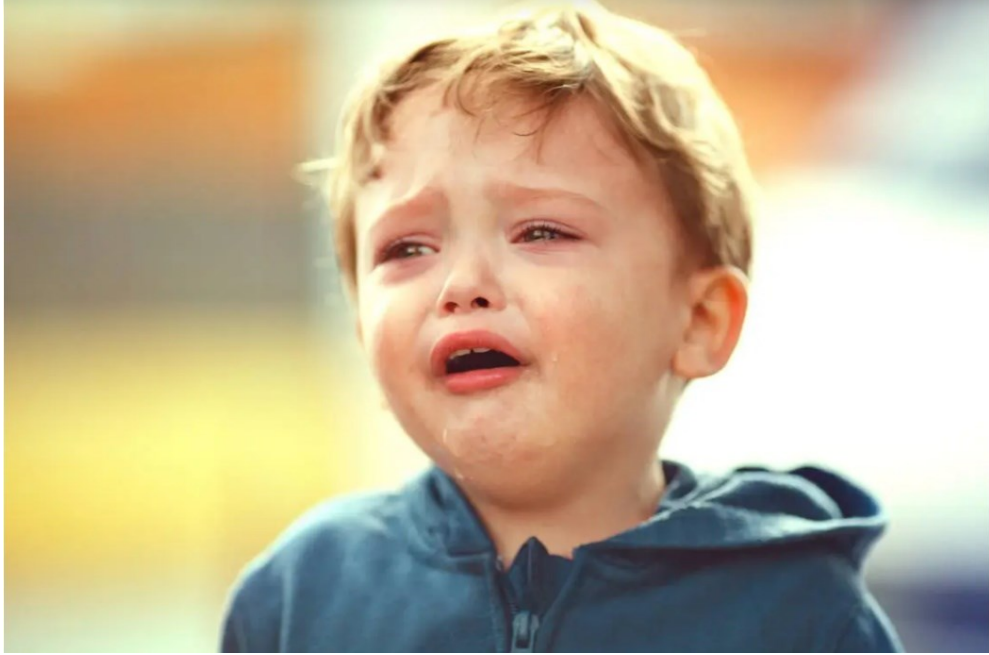

TRANSKRIPTI SPONTANOG GOVORA⁴⁸

1. A. V. (r. 2000. g.)

Hä, prije, däk!e, navëčer nariktam si alârm... käd göd mi trêba, övaj. Âli jëdan alârm mi nîje bãš dövoľan, pa se bñdim svâkih pët minñta, i tñ öno..., u râzmaku od pñla sâta do sât vrëmena. Tñ sam jâ. Önda, däk!e, mñlo, mñlo se protëgnem. Mñlo sam önda jöš i na möbitelu da döžem sëbi jër mi je büženje mñlo.... mñlo strâna stvâr, ödnosno mñlo tēja. Vñše sam nöçni tñp. Nñkon tñga öbiçno, däk!e, äko ìdem na fakultët, jâ si ìdem öprat zñbe, däk!e, obñčem se, obñjem se, kösu si poçëšlam... i, däk!e, ödem na stñnicu. Ne dörukujem..., däk!e nëmam tñ nñviku. I tñ je tñ, në znam jel trëbam jöš kâj rëç. I önda sam na fakultëtu. Tñ je tñ. Ili äko nñsam na fakultëtu, önda se..., önda, däk!e, uçim do rñčka ili, däk!e, pomâžem mñmi äko trëba, dâ, äk trëba štñ. I tñ je tñ.

Recimo, kaj se tiče pranja kose, zubi, kad, kada to delaš?

Përem kösu navëčer. Ujñtro nëmam snñge.

Aha.

A zu-zñbe, däk!e, öno, navëčer i ujñtro. Prije ödlaska. Ili tñko. Ìli, dâ, i tñ.

Dva puta?

Dâ, dvâ pñta.

2. D. M. (r. 1946. g.)

Kâj dëlam? Jñtro käd se probñdim, mñraš napräviti xigijënu.

E, pa što sve delaš?

Ûmiti së, ùmiti së, dâ. Zñbe opërem i, övaj, obñčem se i... i ùstanem. ìdem... u küxiñu, pñpijem kñvu i sprëmam dñle za rñçak... obñteľi. Övaj, dâ, obñteľi za rñçak sprëmam. I önda se rñça. I käd se narñça, sñže së opëre i önda je pñsle mñlo ödmor. I kâj, kâj säd drñgo?

⁴⁸ E se kod starijih govornika (D. M., I. M., S. Š.) u kratkom nenaglašenom slogu uglavnom realizira kao *e*, a *o* kao *o*.

3. I. M. (r. 1948. g.)

Kâj ujùtro dëlam? Kât se stânem?

Da.

A ìdem svîne rânit. I kôkoši. Dâ.

I kaj još delate? Evo, ovde smo isto nekaj imali jutarnju rutinu.

I kâj? Ònda se umîjem i ìdem na kâvu.

Aha, u Matiju?

Në, u Fàir plây.

Aha, u Fair play. Dobro.

I ònda ìdem po krüf i domöf. U Jâsku i domöf.

Aha.

Dök je dvânajst vûr, ònda dôjdem domöf.

Taman na ručak.

A nù dâ.

A recimo, kakva je Vaša jutarnja rutina? Kaj delate sve ujutro nakon kaj se probudite?

A kâj? Mõram se oblëči, ôvaj... Ònda ìdem, ôvaj, mõram zmëlati, tô ôvaj, zašrötati⁴⁹ kukuruzu i... i vöde im mõram dàti i našträjiti⁵⁰. Dâ.

Dobro, ali, recimo, imali smo ovdje isto u (E sät...) slikama ono, recimo, prati lice i takve stvari.

Jë, tô pösle, tô pösle kâd dôjdem.

A, to posle.

Tô pösle kât, ôvaj, se naprâvim, ònda se umîjem i opërem i preslëčem... Dâ.

⁴⁹ grubo samljeti kukuruz i žitarice

⁵⁰ obložiti sijenom

4. L. M. (r. 2001. g.)

Jâ ujùtro? Èvo, dânas, mògu dânas?

Možesh.

Ôvo se ôstalo ne sêçam.

Evo, nadam se da si dobila malo inspiraciju, isto malo jutarnju rutinu i to.

Jêsam, jêsam, jêsam. Dôbro, èvo, dânas sam spâvala do dêsset. I ònda sam, nâravno, glêdala *Tik-Tôk* na mòbitelu ili kòpala po *Instagramu*. I ònda sam se probûdila, îšla sam vîdet gdè je Mârta. Mõram, mõram tràžit gdì je òna. È, ònda smo nâs dvîje îšle jèst i ònda sam prâla kòsu. I ònda sam s màmom i tàtom pričala. Àha, àl prije tòga sam ôprala zûbe, dà, i òno svè.

Aha, kaj si sve delala?

Počèšlala sam se, ôprala sam zûbe, ùmila se i tò. I WC, nâravno.

Dobro.

Nè znam kâj da ti jòš vèlim kâj sam jòš râdila.

Pa isto tak. Ili kaj deda dela ujutro?

Ili pòpijem čaj înače ili kâvu ili tàk nèkaj.

Aha.

Dâ. Èvo, nè znam je ti tò bìlo kòrisno.

Naravno da je.

5. S. Š. (r. 1942. g.)

Kâd se probûdim, îsto se protègnem, napravim gimnâstiku jer jâ râdim u krèvetu. Dîgnem se, îdem u kupaònu, umîvam se ili se tušîram, kâk kòji dân. Pèrem zûbe. Pâ màlo se sa Nivèom krèmom namâžem, počèšlam. Ònda se oblâčim u svâгдаšnu ròbu jer îdem u spavâčici, u pižâmi, u, u... u kupaònu. Jâ îmam tàk tû idèju. Nè znam kâj, kâj ne vaļa. Nè znam.

Ne, super. Ne, ne, sve valja.

Tò kâj râdim. Ònda ìdem stâviti si žëzvu za čaj ili za kâvu i pòčiine dõručak. Tò je môje svâkodnevno. Kât se srëdim, ònda ìdem u kùxiínu s' odma naprâviti dõručak i sèdnem i jèdem i mõram popiti čètiri tablète.

Aha.

Tablète i, òvaj, lekovi dolâziju u òbzir? (...) Kâj tvôja bâka.